

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ

STUDIUM

2012 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Winzigová

**Práce s dospělými při výkonu sociálně právní ochrany dětí
kurátorem pro mládež**

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Jan Toman

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME)

2012 - 2013

BACHELOR THESIS

Jana Winzigová

**Working with adults in the exercise of social and legal
protection of children curator for youth**

Prague 2013

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Jan Toman

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 9. března 2013

Jana Winzigová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PaedDr. Janu Tomanovi za podporu a ochotné poskytnutí rad při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pohledem kurátora pro mládež vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí na práci s rodiči a osobami odpovědnými za výchovu. Seznamuje s metodami, nástroji, kompetencemi a úkoly, kterými orgán sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k těmto dospělým osobám disponuje. V praktické části jsou teoretické možnosti práce s dospělými analyzovány a využívání jednotlivých kompetencí zhodnoceno. V závěru jsou pro doplnění problematiky uvedeny dvě kazuistiky, které možnosti práce kurátora pro mládež s osobou odpovědnou za výchovu dokreslují.

Klíčové pojmy

Analýzy dokumentace, bakalářské práce, kazuistiky, kurátor pro mládež, rozhovory, sociálně-právní ochrana dětí, sociální práce, osoby odpovědné za výchovu.

Annotation

This thesis deals with sight executing worker for youth social-legal protection of children at work with parents, those responsible for education. Acquainted with the methods, tools, competencies and challenges to the social-legal protection of children in relation to these adults has. The practical part includes the theoretical possibilities of working with adults are analyzed and evaluated the use of individual competencies. In the end to complete the problems present two case reports which options of social worker with the person responsible for the upbringing illustrate.

Key words

Analysis documentation, thesis, case reports, a curator for youth, interviews, social-legal protection of children, social work, those responsible for education.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	10
1.1 Sociálně - právní ochrana dětí.....	10
1.2 Kurátor pro mládež.....	13
1.2.1 Pracovní náplň kurátora pro mládež.....	14
1.2.2 Klientela kurátora pro mládež.....	17
1.2.3 Možnosti vedení mladistvého klienta.....	23
2 METODY A NÁSTROJE K PLNĚNÍ ÚKOLŮ VE VZTAHU K OSOBÁM ODPOVĚDNÝM ZA VÝCHOVU.....	25
2.1 Sociální práce s klientem.....	25
2.1.1 Direktivní a nondirektivní způsoby práce.....	27
2.1.2 Sociální poradenství.....	28
2.2 Osobnost sociálního pracovníka.....	29
2.3 Nástroje vycházející ze zákona o sociálně - právní ochraně dětí.....	31
2.3.1 Preventivní a poradenská činnost.....	31
2.3.2 Výchovná opatření.....	34
2.3.3 Opatření na ochranu dětí.....	35
2.4 Spolupracující instituce.....	38
3 NOVELA ZÁKONA O SOCIÁLNĚ - PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	41
4 ANALÝZA ÚKOLŮ A KOMPETENCÍ.....	46
4.1 Cíle, strategie výzkumu, metody zkoumání, stanovení hypotéz.....	46
4.2 Identifikace subjektů a prostředí, průběh rozhovorů, sběr dat.....	48
4.3 Analýza šetření.....	51
4.3.1 Rozhovory.....	51
4.3.2 Analýza dat.....	57
4.4 Ověření hypotéz.....	62
5 KAZUISTIKY.....	64
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	73

ÚVOD

Ze zkušeností získaných ve své praxi při výkonu kurátorky pro mládež vím, že sociálně patologických jevů ve společnosti přibývá. Tyto nebezpečné jevy se mohou týkat každého z nás. Každý jednotlivec, ať dospělý či nezletilé dítě nebo i celá rodina se může s některým z jevů sociální patologie během svého života osobně setkat. Někdy se jedná o méně závažný problém, který lze vyřešit bez zásahu z vnějšku. Velmi často se ovšem objeví problém, který je bez pomoci zvenčí jen těžko pro jednotlivce či rodinu zvládnutelný. Zde je potom vhodná, přínosná a někdy též nutná intervence odborného poradenství či pomoci. Jedná-li se o rodinu s nezletilým dítětem, patří k takové intervenci také výkon sociálně-právní ochrany dětí.

Vzhledem k aktuálnosti výše nastíněného problému jsem jako téma své bakalářské práce zvolila oblast práce s dospělým klientem při výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež. Práce s rodičem či jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte, které se stalo klientem kurátora pro mládež, je mnohdy stejně důležitá či zásadnější než práce se samotným dítětem. Právě dospělí vyžadují pozornost, péči a prostředky, aby mohli kvalitně zajistit výchovu dětí ohrožených sociálně patologickými jevy. A v mnoha případech jsou to právě dospělí, kteří jsou příčinou či související okolností ohrožující zdravý vývoj dítěte. Těžiště úkolů orgánů vykonávajících sociálně-právní ochranu dětí leží právě v práci s těmito dospělými. Cílem bakalářské práce je proto ukázat podíl práce s dospělými, tj. osobami odpovědnými za výchovu, při výkonu sociálně-právní ochrany dětí.

V teoretické části bakalářské práce bude čtenář seznámen se základními pojmy vztahujícími se k tématu. Získá povědomí o pracovních povinnostech kurátora pro mládež, o klientele, se kterou se při výkonu své profese kurátor nejčastěji setkává. S tím souvisí nutnost pojmenovat nejčastější výchovné problémy mladistvých a seznámit s možnostmi vedení mladistvého klienta s výchovnými problémy. Další kapitola uvede metody a nástroje, které může (musí) orgán sociálně-právní ochrany dětí při plnění úkolů ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu využívat. Lze sem zahrnout široké spektrum činností od poskytnutí poradenství až po uložení výchovného opatření či opatření na ochranu dětí. Za vhodné považuji uvést v této kapitole i další spolupracující instituce. Samostatná kapitola bude věnována novele zákona o sociálně-právní ochraně

děti, účinnou od 1. ledna 2013. Stěžejní část této kapitoly bude věnována zejména oblasti změn týkající se práce kurátora pro mládež.

Praktická část bakalářské práce bude věnována analýze dokumentace vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí obce s rozšířenou působností se zaměřením na analýzu úkolů a kompetencí vyplývajících z výkonu sociálně-právní ochrany dětí. K dokreslení dané problematiky budou uvedeny případové studie, kazuistiky, vztahující se k práci s dospělým klientem.

V závěru úvodní části považuji za důležité zmínit a zdůvodnit postup zvolený při výběru odborné literatury a platných zákonných norem. V průběhu výběru tématu a psaní bakalářské práce byl Parlamentem České republiky zásadně novelizován zákon o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. ledna 2013. V době závěrečných korektur a odevzdání práce bude novelizovaný zákon již účinný a orgány sociálně-právní ochrany dětí se jím při výkonu své činnosti budou řídit. Vzhledem k tomu, že v praktické části bakalářské práce budu zpracovávat a analyzovat dokumentaci vedenou orgány sociálně-právní ochrany dětí ještě podle zákona účinného před 1. lednem 2013, metody, nástroje a kompetence využívané pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany budou vycházet právě z tohoto zákona, použila jsem i ve své teoretické části bakalářské práce znění a výklad zákona před účinností novely. Jak již bylo výše uvedeno, pojedná o změnách v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí samostatná kapitola a čtenáře se změnami vztahujícími se k výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež seznámí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Ke kvalitnímu zpracování tématu je nezbytné seznámit se s několika základními pojmy, které se dotýkají práce s dospělými při výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež. Tedy samotný pojem sociálně-právní ochrana dětí (dále jen SPOD), a s tím spojené hlavní zásady pro výkon SPOD. Vysvětlit je vhodné pojmy dítě a jiné osoby odpovědné za výchovu, kterými nemusí být vždy pouze rodiče.

Stěžejní částí práce je charakteristika a popis metod a nástrojů k plnění úkolů kurátora ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu, a proto tato kapitola čtenáře seznámí s funkcí kurátora pro mládež, jeho pracovní náplní i s klientelou, se kterou se při výkonu své profese setkává. Prostor bude věnován i nejčastějším výchovným problémům, se kterými se mladiství klienti potýkají. Závěrečná část kapitoly bude věnována krátkému exkurzu o možnostech vedení dítěte či mladistvého s výchovnými problémy, neboť nelze pracovat pouze s osobami odpovědnými za výchovu, ale jedná se vždy o komplexní práci, kterou je nutné v praxi kombinovat.

1.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Pojem **sociálně-právní ochrana dětí** definuje zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD), ve znění pozdějších předpisů jako *„cílenou činnost, která zahrnuje zejména zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“*¹ Jedná se především o *„zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před*

¹ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-861-3161-0.s. 3.

*jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužívání nebo vykořisťováním.*²

„Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou základních práv a svobod a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje povinnosti a odpovědnosti rodičů, nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.“³

Ochrana práv a zájmů dítěte je ovšem širším pojmem než sociálně-právní ochrana dětí, proto její úprava není obsažena pouze v zákoně o SPOD, ale je součástí mnoha dalších právních norem, které nejsou touto úpravou nijak dotčeny. Mezi takové normy patří především zákon o rodině, trestní zákon, trestní řád, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu ustavní a ochranné výchovy, apod.

Základní zásady sociálně právní ochrany dětí

V plném rozsahu se SPOD poskytuje bezplatně nezletilým dětem, které mají na území České republiky trvalý pobyt, mají povolen trvalý pobyt dle zákona o pobytu cizinců nebo jsou hlášeny k pobytu přesahujícím 90 dnů, podaly návrh na zahájení řízení o udělení azylu, jsou oprávněny trvale pobývat dle zákona o pobytu cizinců nebo pobývají s rodičem, který požádal o poskytnutí tzv. dočasné ochrany. V nejnútnejším rozsahu dětem, které se ocitly na našem území bez jakékoliv péče nebo je vážně ohrožen nebo narušen jejich příznivý vývoj nebo život. V každém případě musí být uplatněn základní princip SPOD vyplývající z Úmluvy o právech dítěte, jímž je zájem a blaho dítěte.

Děti, na něž se SPOD zaměřuje, demonstrativně vymezuje zákon o SPOD v § 6. Jedná se například o děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Dále pak děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly provinění nebo v případě dětí mladších

² NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007, 471 s. ISBN 978-808-6131-726. s.19.

³ Tamtéž, s. 7.

patnáct let spáchaly čin, který by byl jinak trestný, opakovaně páchají přestupky, dopouští se útěků od rodičů, děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život či zdraví.

K dalším zásadám SPOD patří oznamovací povinnost vyplývající z § 7 zákona o SPOD, který říká, že „každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče a každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnosti uvedené v § 6 odst. 1 písm. b) až e).“⁴ Toto ustanovení má především ochránit děti, kterým je nějakým způsobem ubližováno. To bývá často skryto před zraky veřejnosti a institucí a odehrává se v jejich rodinném prostředí a pouze jejich nejbližší okolí může o takových skutečnostech vědět a zasáhnout.

§ 8 zákona o SPOD přiznává dítěti právo požádat orgán nebo zařízení SPOD o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. Tyto subjekty jsou povinny dítěti odpovídající pomoc poskytnout. Dítě může požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu, což může mít pro zmapování situace, ve které se dítě nachází, velký význam.

„Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů.“⁵ Využití tohoto opatření je vhodné například při rozhodování o výchovných opatření, v řízení o výchově a výživě, apod. Sdělení dítěte a jeho názoru by měli pracovníci orgánu SPOD věnovat náležitou pozornost.

Požádat orgán SPOD o pomoc při výkonu svých práv a povinností má právo i rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu. Orgány jsou povinny v rozsahu svého pověření tuto pomoc poskytnout.

Pravidlem pro činnost orgánů SPOD při zásahu do rodinného prostředí je princip preventivního působení na rodinné vztahy.

⁴ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-808-6131-726. s. 28.

⁵ Tamtéž, s. 8

Dítětem se na základě Úmluvy o právech dítěte⁶ rozumí pro účely tohoto zákona nezletilá osoba. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých předpisů, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje nezletilé děti pojmy děti mladší patnácti let a mladiství. Dítětem mladším patnácti let se rozumí ten, kdo nedovrší patnáctý rok věku, mladistvým ten kdo dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku.

Nejen rodiče mohou být pro účely tohoto zákona osobami odpovědnými za výchovu. „*Jinými fyzickými nebo právníckými osobami odpovědnými za výchovu dítěte se pro účely tohoto zákona rozumí osoby, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu.*“⁷

Vykonavateli SPOD jsou prostřednictvím svých zaměstnanců **orgány sociálně-právní ochrany** dětí, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obce s rozšířenou působností, obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. **Dalšími subjekty**, které SPOD rovněž poskytují, jsou obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem SPOD pověřeny.

1.2 Kurátor pro mládež

Vykonavateli SPOD jsou především zaměstnanci obce s rozšířenou působností. Ti jsou většinou zařazeni do oddělení SPOD či oddělení sociální prevence jako sociální pracovníci. Za takového sociálního pracovníka lze považovat i kurátora pro mládež, přičemž těžiště jeho činností náleží zejména v práci s dětmi a mladistvými s výchovnými problémy. Zákon o SPOD ani jiný zákon vztahující se k ochraně dětí však tento pojem nijak nespécifikuje a hovoří pouze o pracovnících orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

⁶ Úmluva o právech dítěte byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

⁷ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-808-6131-726. s. 25.

Matoušek ve slovníku sociální práce definuje kurátora pro mládež jako „*odborného pracovníka státní sociální pomoci, který se zabývá dětmi a mladistvými obtížně vychovatelnými, mladistvými pachateli trestné činnosti i jejich rodinami, jimž poskytuje poradenskou a socioterapeutickou pomoc.*“⁸ Na jiném místě charakterizuje Matoušek kurátora pro mládež jako „*státního úředníka, jehož úkolem je zabývat se dětmi z nefunkčních rodin, dětmi, které vedou zahálčivý či nemravný život, dětmi zanedbávajícími školní docházku, požívajícími alkohol nebo jiné návykové látky, dětmi živícími se prostitucí, dětmi, jež spáchaly před dovršením 15 let čin jinak trestný, dětmi utíkajícími z domova i dětmi na nichž byl spáchán trestný čin.*“⁹

1.2.1 Pracovní náplň kurátora pro mládež

Jak bylo již výše uvedeno, není ochrana dítěte naplňována pouze zákonem o SPOD, ale i jinými právními normami. Pracovní náplň kurátora vychází nejen ze zákona o SPOD, ale i z předpisů souvisejících s ochranou dítěte, zejména pak ze zákona o rodině, zákona o soudnictví ve věcech mládeže, trestního zákona a trestního řádu.

K základním pracovním povinnostem kurátora patří tyto činnosti:

- poskytuje výchovné a pedagogické poradenství rodinám s dětmi vyžadující zvláštní péči,
- projednává s rodiči odstranění nedostatků ve výchově, poskytuje nebo zprostředkovává poradenství při výchově a vzdělání dítěte,
- projednává s dítětem nedostatky v jeho chování,
- poskytuje sociální poradenství,
- sleduje nepříznivé vlivy působící na děti a sleduje příčiny jejich vzniku,
- činí opatření k omezení působení nepříznivých vlivů,
- zvláštní pozornost věnuje dětem, které ukončily ústavní výchovu nebo ochrannou výchovu,

⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0. s. 99.

⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7002-X. s. 270.

- v rámci správního řízení ukládá rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, ukládá výchovná opatření,
- podává soudu návrhy na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, na výchovná opatření, na nařízení ústavní výchovy, na prodloužení ústavní výchovy a zároveň podává návrhy na zrušení těchto opatření,
- sleduje, zda jsou plněna výchovná opatření stanovená soudem,
- sleduje dodržování práv dětí umístěných v zařízení ústavní nebo ochranné výchovy, pravidelně je navštěvuje,
- podává návrhy na předběžné opatření,
- zúčastňuje se přípravného řízení orgánů činných v trestním řízení a v řízení před soudem, podává zprávy o mladistvém s návrhy na opatření,
- pravidelně navštěvuje mladistvé ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve výkonu vazby,
- zúčastňuje se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému,
- v rámci prevence působí proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí, soustředí se na aktivity preventivního charakteru (sleduje využívání volného času),
- v rámci poradenské činnosti pořádá přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů,
- vykonává funkci kolizního opatrovníka,
- úzce spolupracuje se školami, zdravotnickými zařízeními, soudy, orgány činnými v trestním řízení, věznicemi, státními zastupitelstvími, úřadem práce, diagnostickými ústavami, výchovnými ústavami, dětskými domovy a dalšími organizacemi zabývající se sociální problematikou,
- pravidelně provádí šetření v rodinách,
- zajišťuje administrativní činnosti spojené s vedením dokumentace.

Z uvedeného výčtu činností je zřejmé, že kvalifikovaný pracovník musí nejen výborně zvládat metody sociální práce s jednotlivci a s rodinou, musí být kovaný v základech psychologie a pedagogiky, ale musí též zvládnout orientovat se ve velkém

množství legislativních norem a předpisů vztahující se k jeho práci. Na prvním místě je třeba zmínit ústavně právní dokumenty, kterými jsou:

- Listina základních práv a svobod,
- Ústava České republiky.

Dále pak mezinárodní dokumenty, z nichž ten nejdůležitější, vztahující se k ochraně dítěte je:

- Úmluva o právech dítěte.

K dalším důležitým právním normám vztahujícím se k profesi kurátora můžeme zařadit tyto zákony:

- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Tento výčet právních předpisů jistě není úplný a lze sem zařadit další zákony, prováděcí vyhlášky a vyhlášky vztahující se k jednotlivým zákonům.

1.2.2 Klientela kurátora pro mládež

Z výše uvedených definic pojmu kurátor pro mládež a z vymezení dětí, na něž se vztahuje SPOD, můžeme ke klientům kurátora pro mládež zařadit zejména nezletilé děti s poruchami chování (např. záškoláctví, útoky z domova, experimentování s návykovými látkami apod.), děti, které spáchaly čin jinak trestný, mladiství, kteří se dopustili provinění nebo páchají přestupky, děti se závažnými opakujícími se poruchami chování, děti, na nichž byl spáchán trestný čin (např. děti týrané, zanedbávané, zneužívané).

Z povahy činností, které kurátor pro mládež vykonává, a kterým bude věnován prostor v další části práce, vyplývá, že klientela kurátora pro mládež je mnohem širší okruh osob než pouze výše uvedené nezletilé děti. Cílem kurátora pro mládež je pomoci nezletilému při překonávání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů působících na jeho osobnost. Mnohdy příčinou či související skutečností ohrožení zdravého vývoje nezletilého jsou jeho rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu. Působení a práce s dospělými, kteří zajišťují výchovu dětí, se tak stává stěžejní a mnohdy převládající nad působením na samotné nezletilé dítě. I ty lze proto zahrnout ke skupině klientů kurátora pro mládež.

Nejčastější výchovné problémy mladistvých klientů

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností“¹⁰ Na základě této definice můžeme říci, že pokud jedinec není schopen význam hodnot a norem pochopit například pro svůj mentální handicap, nejedná se o poruchu chování. O té lze hovořit pouze tehdy, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je a neřídí se jimi.

U poruch chování rozlišujeme několik faktorů zvyšující riziko jejich vzniku. Jsou jimi osobnostní faktory a vliv sociálního prostředí.

K **osobnostním faktorům** můžeme zařadit *genetické dispozice*, které se v dětství mohou projevat především na úrovni temperamentu. V takových případech se

¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8678-0. s. 274.

zvyšuje riziko vzniku poruchy chování nevhodným výchovným působením. Typickým příkladem je buď lhostejnost a odmítání dítěte či naopak tvrdá disciplína a využívání tělesných trestů. Další dispozicí je *oslabení nebo porucha CNS* převážně v prenatálním či perinatálním období. Agresivita u takto postižených dětí a mladistvých bývá spíše než programovým odmítáním běžných norem důsledkem neschopnosti sebeovládání.

K vlivům **sociálního prostředí** patří na prvním místě vliv *rodinného prostředí*. Vyšší riziko problémového chování způsobuje např. nevhodné nebo nepodnětné rodinné prostředí. (např. nápodoba nevhodného chování, odlišný hodnotový systém rodiny apod.). Rizika rodinného prostředí rozděluje Vágnerová¹¹ do několika kategorií:

- Rodiče jsou anomální osobnosti a v důsledku toho nejsou schopni plnit rodičovskou roli. Jedná se například o rodiče trpící alkoholismem, emočně chladní jedinci s poruchou osobnosti apod.
- Dalším zvýšeným rizikem je neúplná rodina. Zde se může jednat o zvýšené riziko neposkytování všech vzorců chování, které jsou zapotřebí, rodina neposkytuje důležité podněty pro rozvoj dítěte.
- Zvýšené riziko představují i rodiny patřící do určité subkultury nebo sociální skupiny, které mohou problémové chování tolerovat či dokonce vyžadovat.
- Také životní prostředí, to, zda rodina žije na sídlištích ve velkých městech typických svou anonymitou či v malé vesnici, kde funguje tzv. sociální kontrola, má jistě na vznik problémového chování vliv.

Ve středním školním věku ustupuje do pozadí rodinné výchovné prostředí a vzrůstá vliv a význam skupin *vrstevníků*. Dítě rozvíjí vlastní identitu, již se neidentifikuje s rodinou, ale s vrstevnickou partou. Ta může mít své vlastní normy, které nejsou vždy společensky přijatelné. Zvyšuje se riziko překračování sociálních norem v chování a vznik výchovných problémů.

Samotné poruchy chování v dětském věku dělí Vágnerová¹² na neagresivní porušování sociálních norem, kam lze zařadit např. lži, útěky, toulání a agresivní poruchy chování, kterými jsou například šikana, vandalismus. Oba typy nemají přesně

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8678-0. s. 276-277.

¹² Tamtéž. s. 280.

vymezené hranice a mohou se různým způsobem prolínat a kombinovat. Agresivní poruchy považujeme za závažnější, protože ve většině případů omezují práva ostatních. Tato klasifikace dle Vágnerové se jeví pro účely této práce jako jedna z nejvhodnějších, neboť jsou to níže popsané výchovné problémy a poruchy v dětském věku, díky nimž dochází ve velkém množství případů k prvnímu kontaktu dítěte a jeho rodiny s kurátorem pro mládež.

Neagresivní poruchy chování

Lhaní

Při hodnocení lží je důležité specifikovat, jak často a komu dítě lže a za jakým účelem. Rozlišujeme tzv. pravou lež, kdy dítě lže úmyslně a vědomě. Dítě v tomto případě používá lež jako obranný mechanismus, který mu má dopomoci získat výhodu či se vyhnout potížím. Zvláštní pozornost by měla být věnována záměrným lžím, které poškozují jiné osoby. Ty většinou bývají spojeny s dalšími negativními projevy, např. osobnostního charakteru (necitlivost, ale také agresivita). Znaky poruchy osobnosti může mít tzv. patologická lhavost, která není přechodným jevem. V dětském věku je důležité rozlišovat pravou lež od bájevé lhavosti, která se projevuje uspokojením potřeb na symbolické úrovni, a která není poruchou chování.

Útěky a toulání

Útěk můžeme zařadit do únikových variant jednání. Prostředí, ze kterého dítě utíká, pro něho může být ohrožující nebo jinak nepříjemné. Zvláštní pozornost vyžadují útěky z rodinného prostředí, které mohou signalizovat, že rodina nějakým způsobem selhává, neplní své funkce a dítě v ní necítí jistotu a bezpečí. Útěky můžeme rozdělit na útěky reaktivní (impulzivní), chronické útěky a toulání. Všechny typy se liší motivací i projevem útěku.

Reaktivní, impulzivní útěk je zkratkovitý, impulzivní jednání, které znamená reakci na nezvládnutou situaci. Jedná se zpravidla o ojedinělý útěk, dítě se chce domů vrátit a útěk již neopakuje.

Chronické útěky jsou závažnější formou úniku, bývají plánované a připravované. Jde většinou o útěk od dlouhodobějších problémů, dítě se nechce vrátit. Dítě většinou utíká z rodiny nefunkční, není citově vázáno, někdy může docházet i k týrání. Do této

kategorie zařazujeme i útky dětí z dětských domovů, výchovných či diagnostických ústavů.

Toulání většinou navazuje na útky, jedná se o dlouhotrvající opuštění domova. Při tomto typu dochází často k dalšímu nevhodnému chování, kterým mohou být krádeže či prostituce spojené se zajištěním obživy. Vzniká riziko, že toulání se stane pro dospívajícího návykem.

Záškolačství

Záškolačství může mít mnoho forem a motivů. Může být spojeno se strachem z hodnocení školní práce či výrazem neochoty či neschopnosti akceptovat povinnosti. Příčiny je nutné hledat jak v osobnosti dítěte, tak ve škole, ale i v rodinném prostředí. Se záškolačstvím se ve většině případů objevují i další prohřešky jako je lhaní, podvádění, útky. Může být prováděno jak individuálně, tak ve skupině (vliv party). Při řešení záškolačství je velmi důležitá a zásadní spolupráce rodiny a školy.

Krádeže

U krádeží páchaných dětmi je na prvním místě třeba posoudit, zda je již dítě natolik rozumově vyspělé, že je schopno si uvědomit vlastnický vztah k věcem a respektovat normu chování. Až poté lze hovořit o záměrném jednání, které je pro krádež charakteristické. Pro posouzení závažnosti poruchy chování rozlišujeme několik způsobů krádeže. Především mladší děti se mohou dopouštět pouze příležitostných krádeží, které jsou neplánované a vyplývají pouze z aktuální potřeby něco vlastnit. Závažnější formou krádeže je krádež promyšlená, které se většinou dopouštějí děti až ve starším školním věku. Často je s tímto typem spojené i další patologické chování, např. šikanování. Zásadní jsou pak opakované krádeže v partě. Velmi riziková je zde skutečnost, že dítě je ve svém jednání podporováno ostatními členy skupiny, která krádeže může považovat za svoji normu nikoliv jako závadové chování.

Pro posouzení a diagnostiku problému, se kterým se dítě potýká, je důležitá také motivace a cíl krádeže. Rozlišujeme, zda dítě krade pouze pro sebe, kdy hlavním motivem může být mimo jiné i například uspokojování základních životních potřeb, zda krade pro druhé, kdy neuspokojenou potřebou je potřeba být respektován mezi vrstevníky či zda mladistvý krade pro partu, což může souviset se sociálními normami

v partě, která např. krádež oceňuje jako povinnou aktivitu, a dítě si tímto v partě snaží udržet svou sociální pozici.

Drogová problematika

Jedná se o „*tělesné a duševní závislosti na určité látce, které ovlivňují fyziologické a duševní projevy*“¹³ V osobnosti jedince užívajícího návykovou látku pozorujeme nápadnosti v citovém ladění a v jednání. Hierarchie hodnot takového jedince je postupně motivována pouze snahou získat drogu. Příčiny, které vedou k zneužívání návykových látek, mohou být spojeny se snahou zbavit se pocitu strachu či úzkosti, pocitů méněcennosti, nepochopení okolí apod. Další příčinou může být nuda, zvědavost i nepochopení závažnosti svého jednání.

Agresivní projevy chování

*„Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování, agrese pak označuje projev takového chování.“*¹⁴

Agresivní chování bývá obvykle prostředkem k dosažení nějakého uspokojení a velmi často bývá stimulováno prožitkem hněvu nebo vzteku.

Varianty agresivního chování:

- *Reakce na neuspokojení různých potřeb.* Pokud se člověk dostane do některé zátěžové situace, která bude doprovázena pocitem menšího uspokojení, zvyšuje se riziko, že se bude chovat agresivně.
- *Omezení osobního teritoria.* To jak v prostorovém tak časovém pojetí (doba, kdy jedinec nechce být rušen) zvyšuje agresivitu.
- *Agrese užívaná v obraně.* Člověk se cítí ohrožen, bojí se ztráty, ale může jít například i o vztek nad nehorázností útočníka a brání se. Vědomí oprávněnosti dává člověku pocit morální převahy, proto jedná bez zábran. Jedná se o agresi ve společnosti nejvíce tolerovanou.

¹³ SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6. s. 24.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8678-0. s. 266.

- *Pomsta* je dalším typem násilí. Nejde však o obranu, ale o reakci na již provedený čin. Může změnit pocity poškozeného, jeho sebeúctu, protože reaguje na vzniklou křivdu. Tolerance k tomuto druhu agrese je oproti předchozí (agrese v obraně) nižší.
- *Agrese jako kompenzace* (zdroj náhradního uspokojení). Jde například o potřebu seberealizace, člověk tak zvyšuje svoji sebeúctu.

Šikana

*„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“*¹⁵

Šikana je velmi nebezpečným jevem i vzhledem k tomu, že s věkem dítěte má stoupající tendenci. Riziko se zvyšuje také tam, kde již byla zaznamenána nějaká forma agrese, či dítě neovládá jiný způsob sebeprosazení. Za velmi nebezpečný je považován postoj, kdy se zodpovědnost přesouvá na oběť. Rizikovým faktorem k projevům agresivního chování je i zkušenost rodiny, kdy v rodině bývá násilné chování tolerováno, rodiče využívají fyzické tresty. Šikana samotná může mít nejrůznější podobu od destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti přes fyzické násilí a ponižování až po psychické ponižování a vydírání. Mnohdy bývá šikana záležitostí celé skupiny a v některých skupinách se stala součástí skupinových sociálních norem, kde mívá až charakter rituálu. Společnost je k takové šikaně benevolentní a mnohdy je šikana bagatelizována.

Vandalismus

Vandalismus je specifickým typem agresivního chování. Tento sociálně patologický jev můžeme charakterizovat jako logicky nezdůvodnitelné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku. Iracionalita tohoto jednání patří k hlavním znakům vandalismu. Jedinec se takového jednání nedopouští pro materiální zisk, ale pouze pro vlastní potěšení, potřebu odreagovat se. Velmi často se vandalismu dopouští adolescentní mládež, či různé skupiny part, které ho považují za svůj životní styl. Předmětem poškozování jsou veřejně přístupné objekty a předměty, jako např. parky a

¹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8678-0. s. 283.

jejich zařízení, zastávky hromadné dopravy, telefonní budky. K vandalismu řadíme také sprejerství.

1.2.3 Možnosti vedení mladistvého klienta s výchovnými problémy

Při řešení výchovných problémů mladistvých využívá kurátor pro mládež metody práce vhodné pro daný typ výchovného problému s přihlédnutím k osobnosti dítěte či mladistvého. V zásadě můžeme vymezit některé hlavní formy práce, které by měl kurátor využívat.

V první řadě by měla být navázána kvalitní a fungující spolupráce s rodiči či jinými osobami odpovědnými za výchovu, jak vyplývá ze zákona o SPOD (činnost preventivní a poradenská). Kurátor pro mládež „*poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte.*“¹⁶ Dalším krokem je navázání kontaktu se samotným mladistvým a projednání nedostatků v jeho chování. Tento první kontakt by neměl zůstat ojedinelým, ale mělo by se jednat o pravidelnou a soustavnou činnost. Činností definovanou v zákoně o SPOD je sledování nepříznivých vlivů působících na děti a zjištění příčin jejich vzniku a učinění opatření k omezování těchto nepříznivých vlivů. Důležitá je v tomto případě spolupráce s ostatními institucemi, které dítě navštěvuje, zejména se školou či se zdravotnickými zařízeními. V případě útěků z domova patří mezi spolupracující orgány i Policie ČR, případně orgány činné v trestním řízení. Dalšími institucemi pak mohou být například střediska výchovné péče či diagnostické ústavy. Samozřejmostí by v této fázi vedení mladistvého klienta mělo být pravidelné šetření v místě jeho bydliště.

V rámci poradenské činnosti může obecní úřad obce s rozšířenou působností pořádat přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a výchovných problémů.

Tímto končí výčet preventivních a poradenských činností a dále se jedná již jen o činnosti represivního charakteru.

¹⁶ NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-808-6131-726. s. 38.

V případě, že projednání nedostatků ve výchově nebo v chování mladistvého nevedla k nápravě, může orgán SPOD, neučinil-li tak soud, rozhodnout o výchovném opatření. Mezi výchovná opatření patří:

Napomenutí nezletilého. Jedná se o nejmírnější výchovné opatření. Využívá se v případě, že dítě je již natolik rozumově vyspělé, že je schopné si své nevhodné chování uvědomit a je předpoklad, že na něho napomenutí vhodným způsobem zapůsobí.

Stanovení dohledu nad nezletilým, který se provádí v součinnosti se školou či dalšími sdruženími v místě bydliště nebo na pracovišti. Toto výchovné opatření by mělo navazovat na vyslovení napomenutí v případě, že se toto mívá svým účinkem nebo jde o závažnější poruchy chování nezletilého.

Uložení omezení nezletilému, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména se může jednat o návštěvu podniků, které jsou pro nezletilého nevhodné. Jedná se například o zákaz návštěv herny, barů, ale také například sportovních utkání apod. V praxi je ukládáno velmi zřídka, neboť je obtížně kontrolovatelné.

Dalším krokem v případě, že je „*výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě*“¹⁷, může soud nařídit **ústavní výchovu.** Jedná se o velmi významný zásah do rodinných vztahů vtahující se na faktické omezení práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti. Soud může ústavní výchovu nařídit, je-li výchova dítěte vážně ohrožena, výchova je vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě či jsou zde jiné závažné důvody, pro které rodiče nemohou výchovu řádně zabezpečit.

Z výše uvedeného vyplývá, že při nařizování ústavní výchovy z důvodu výchovných problémů, by měly být vyčerpány všechny možnosti působení na nezletilého včetně výchovných opatření dle zákona o rodině.

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-807-1799-122. s. 188

2 METODY A NÁSTROJE K PLNĚNÍ ÚKOLŮ VE VZTAHU K OSOBÁM ODPOVĚDNÝM ZA VÝCHOVU

Druhá kapitola pojedná o metodách a nástrojích, pomocí kterých kurátor pro mládež naplňuje svoji činnost ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu dětí a mladistvých s výchovnými problémy. Nejprve obecně vymezí samotnou sociální práci s klientem, navázání kontaktu a obecné metody práce. Krátce představí osobnost sociálního pracovníka, v tomto případě kurátora pro mládež, neboť osobnost pracovníka má v pomáhajících profesích na práci kurátora pro mládež nemalý vliv. Další části kapitoly budou věnovány již samotným nástrojům vyplývajícím především ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí a zákona o rodině. Těmi jsou preventivní a poradenské činnosti, výchovná opatření či opatření na ochranu dětí, přičemž větší prostor bude věnován poradenství, které je v případě práce s rodinnou velmi důležité. Kvalitní poradenství a vedení by mělo ve většině případů předcházet represivním zásahům. Závěrečná část kapitoly seznámí a stručně charakterizuje instituce a organizace, se kterými osoba odpovědná za výchovu při řešení výchovných problémů dětí přichází samostatně nebo společně s kurátorem pro mládež do kontaktu. Všechna témata, kterých se druhá kapitola dotýká, se vztahují pouze k dospělému klientovi.

2.1 Sociální práce s klientem

První kontakt sociálního pracovníka s klientem přichází zpravidla jako reakce na nějaký podnět. Tím bývá porušení sociálních norem dítěte v míře vyžadující zásah orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ke kvalitnímu navázání kontaktu a získání důvěry je důležité, zda rodič či osoba odpovědná za výchovu přichází sama, z vlastního rozhodnutí či kontakt iniciuje další instituce (škola, obecní úřad, soud, policie). V tomto případě nemusí být ochota přijmout odbornou pomoc vysoká a bývá vhodné navázat kontakt v rodinném prostředí, které dává klientovi pocit jistoty. Dalším významným faktorem při získávání důvěry je okolnost, zda rodina (a je jedno zda dítě, či pouze

osoba odpovědná za výchovu) již byla v kontaktu s jinými pracovníky či sociálními organizacemi a jak tento kontakt vnímala.

Základní pravidla navazování kontaktu s klientem rozděluje Úlehla¹⁸ do 4 bodů:

- být vstřícný – přijmout klienta jako hosta, který je vítán, být slušný,
- být si vědom svého služebného postavení – respektovat, že pracovník je pro klienta a kvůli němu, nikoliv naopak, chovat se tak, aby se klient cítil respektovaný, kompetentní a odpovědný za své jednání,
- soustavně objasňovat vlastní pozici – důvěřovat klientovým schopnostem, domluvit se na společné práci, v této fázi by měly být splněny úkoly: navození pocitu bezpečí, rozvinutí spolupráce, nabídnutí pomoci a vytvoření příležitosti pro vyslovení objednávky,
- přebírat starosti jen tam, kde není zbytí.

Po navázání kontaktu je důležité definovat cíle. U problémových rodin se většinou objeví cílů několik. Pak je potřeba stanovit priority. Úspěch při plnění prvních cílů znamená pokrok a zvýšení ochoty klienta spolupracovat. Při formulaci cílů platí několik zásad:

- cíl musí být významný – pro klienta osobně přínosný,
- cíl musí být malý, aby bylo možné jej dosáhnout v dohledné době,
- cíl musí být konkrétní, aby bylo snadné zjistit jeho dosažení,
- cíl se má týkat toho, co nastane, nikoliv nepřítomnosti něčeho,
- k cíli se má postupovat postupně,
- cíle musí být realistické, aby bylo možné v nich uspět,
- dosažení cíle musí stát úsilí, aby stálo za to na něm pracovat.

K praktickým cílům sociální práce patří schopnost motivovat klienta řešit problém a vyvíjet se, zprostředkovat klientovi kontakt s dalšími organizacemi, které mu mohou poskytnout další pomoc, napomáhat, aby podpora klientů byla humánní a efektivní.

¹⁸ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6. s. 46.

2.1.1 Direktivní a nondirektivní způsoby práce

Volba direktivního či nondirektivního způsobu práce závisí především na charakteru pomáhající profese. Například probační pracovníci, či sociální pracovníci vězeňské služby jsou spojeni s vyšší mírou kontroly a moci, tedy s direktivními postupy práce. Naopak pracovníci krizových center, linek důvěry či streetworkeři nedisponují žádnou mocí a využívají tak nondirektivní způsoby práce. Pracovníky sociálně-právní ochrany dětí lze zařadit na pomezí obou přístupů. „Rozdíl ve volbě jednotlivých způsobů profesionální práce je určen mírou, v jaké si pracovník troufá přibrat klienta do spolurozhodování o tom, co budou spolu dělat.“¹⁹

Dalšími faktory pro volbu stylu práce, zda spíše řídit či kontrolovat jsou:

- lidská a profesionální zaměřenost pracovníka,
- druh řešeného problému,
- charakteristika klienta,
- povaha pracoviště, typ zařízení.

Ve smyslu direktivních a nedirektivních metod můžeme způsoby profesionální pomoci rozdělit na způsoby kontroly a způsoby pomoci.

Profesionální způsoby kontroly:

- **Opatrování** – při tomto způsobu pracovník přebere za klienta jeho odpovědnost, klienta bere jako někoho, kdo není schopen udělat co je potřeba, postarat se o sebe, zastupuje ho ve všech potřebných úkolech.
- **Dozor** – pracovník věří v možnost změny, přesto přebírá kontrolou nad tím, jak klient dodržuje normy či pravidla.
- **Přesvědčování** – znamená kontrolu motivace klienta, jeho postojů, hodnot, pracovník věří v klientovi možnosti a využívá přesvědčování, aby klient plnil doporučení.

¹⁹ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6. s. 32.

- **Vyjasňování** – pracovník hledá společná témata a otázky, vidí klientovi možnosti, ty se snaží podpořit a rozvíjí příležitost pro vytvoření a formulování objednávky.

Profesionální způsoby pomoci:

- **Doprovázení** – je spoluprací klienta s pracovníkem, klient očekává pomoc vše zvládnout, odvalu neleknot se, pracovník klienta přijímá a poskytuje pevnou oporu.
- **Vzdělávání** – je vyžádané klientem, který přichází s požadavkem na doplnění znalostí, vysvětlení či poučení.
- **Poradenství** – klient si přeje odstranit překážky, rozvinout vlastní možnosti tak, aby dosáhl cíle, pracovník reaguje nabídkou návrhů, rad či nápadů.
- **Terapie** – pracovník s klientem společně vytváří způsoby a cesty k řešení problémů, pomáhá klientovi tím, že ho posiluje a oceňuje.

Každý z těchto přístupů vykazuje své výhody i nevýhody. U direktivních způsobů jsou výhodou především rychlost (v případech, kde hrozí nebezpečí), jednoznačnost (v případech, kdy se klient nedokáže zorientovat v problému pro svou nezralost, nemoc či handicap), bezpečí pracovníka (u klientů agresivních, manipulativních). Na druhou stranu při užití těchto metod nedojde většinou k trvalejší změně v osobnosti klienta. U nedirektivního stylu naopak k trvalejším osobnostním proměnám dochází, jsou zde přítomny emoce a pomáhání je autentičtější. K nevýhodám pak patří časová náročnost, klient i pracovník jsou ve vztahu více angažováni a může docházet ke zklamání, nezvládnutým emocím a i k rozvinutí syndromu vyhoření.

2.1.2 Sociální poradenství

Poradenství můžeme obecně charakterizovat jako „*psychickou aktivitu v souvislosti s interpersonálními interakcemi, jejichž cílem je především sociální kontrola a určitý druh pomoci při dosahování žádoucích změn u člověka (v jeho chování, prožívání i sociálním postavení jako jedince i příslušníka sociálních skupin a komunit) i širších*

změn společenských...“.²⁰ Spíše než sociální kontrola je v poradenství uplatňována sociální pomoc (především ve smyslu prevence nežádoucích jevů). Poradenství je považováno za všestrannou činnost, kterou se zabývají všechny pomáhající profese.

Sociální poradenství si klade za cíl konkrétně a kvalifikovaně pomoci při řešení sociálního problému poskytováním informací o nárocích občanů zaměřených na předcházení vzniku a eliminaci příčin nepříznivých situací, zamezení dalšímu vývoji nepříznivé situace a zmírnění jejich důsledků. Postupy k řešení problémů mohou být kurativní (odstranění překážek a jejich následků), preventivní nebo stimulační (podpora aktivity).

Sociální poradenství rozdělujeme na základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství.

Základní sociální poradenství poskytuje zejména informace a rady o službách, nárocích a možnostech vyplývajících ze systému sociální ochrany člověka. Jeho součástí je i zprostředkování další odborné pomoci. Základní sociální poradenství by mělo být dostupné i mimo velká města, například pracovníkem každého obecního úřadu.

Odborné sociální poradenství je zaměřené na konkrétní pomoc a konkrétní řešení obtížné situace člověka. Jeho součástí jsou i terapeutické činnosti. Jde především o problémy v manželském nebo mezilidském soužití, v péči o děti, o zdravotně postižené občany apod.. V odborném poradenství jde o pomoc nejrozumnějších odborníků (lékařů, psychologů, psychiatrů, právníků, sociálních pracovníků apod.).

2.2 Osobnost sociálního pracovníka

Je nezbytné, aby pracovník v pomáhající profesi disponoval určitými předpoklady a dovednostmi. Osobnost sociálního pracovníka ovlivňuje celou následnou práci s klientem. (Umění získat u klienta důvěru, podnítit jeho ochotu ke spolupráci, převzetí odpovědnosti za řešení problémů apod.) „*Za základní předpoklad poradce se všeobecně*

²⁰ *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Editor Karel Paulík. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X. s. 21.

*považuje integrovaná osobnost s adekvátním vyváženým rozvojem základních osobnostních složek s jasným hodnotovým systémem, osobnost přípustná sebereflexi, schopná sebekriticky zvládnout a využít rozvojové podněty a nové skutečnosti i myšlenky.*²¹

Potřebné osobností dispozice pracovníka pomáhající profese je možné rozdělit na základě zdůraznění dané složky osobnosti na oblast **znalostí**, kam zahrnujeme teoretické poznatky oborů psychologie, sociologie, poradenských metod, oblast sociální politiky, sociálních služeb, sociální práce, legislativy, etiky apod. a oblast **schopností**, do které řadíme celou řadu dovedností. Jedná se například o schopnosti porozumění, vcítění, akceptování druhého, schopnost komunikace, schopnost sebereflexe, schopnost samostatnosti, schopnost přejímat odpovědnost apod.

K dalším obecným předpokladům a dovednostem pracovníka pomáhající profese řadíme:

Zdatnost a inteligenci, přičemž zdatností je myšlená také fyzická zdatnost, neboť někteří autoři vycházejí z toho, že pomáhat druhým je těžká a vysilující práce. Nezbytné je též stále obohacovat své znalosti, seznamovat se s novými teoriemi a technikami. Také sociální inteligence se předpokládá na vysoké úrovni.

Přitažlivost nejen fyzická (to jak se pracovník obléká, jak se chová), ale například i klientův citový příklon k pracovníkovi pro jeho odbornost, pro to jak jedná s klienty.

Důvěryhodnost, jak klient vnímá pracovníkův smysl pro čestnost. K oblastem, které přispívají k důvěryhodnosti, řadíme *diskrétnost, spolehlivost, využívání moci* či *porozumění*.

Komunikační dovednosti, které jsou pro sociálního pracovníka nezbytné. Jde o základní prostředek k navázání vztahu s klientem. K základním dovednostem v této oblasti patří: *fyzická přítomnost* (fyzické setkání), *naslouchání* (schopnost přijímat a rozumět signálům, které klient vysílá, a to jak verbální tak neverbální), *empatie* (vcítění se do klientových pocitů, problémů, reagovat s pochopením), *analýza klientových prožitků* (umění nalézt, vyjádřit a popsat klientovo chování, pocity, vedoucí ke konstruktivní práci). Ke komunikačním dovednostem patří také *aktivní či zúčastněné*

²¹ *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Editor Karel Paulík. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X. s. 47.

naslouchání, jehož cílem je porozumět. Skládá se ze tří částí: schopnosti pozorovat neverbální chování, naslouchat a chápat verbální sdělení a sledovat veškeré projevy i v každodenním životě, ne jen při rozhovoru.

Empatie, která zahrnuje jak naslouchání a porozumění, tak sdělování porozumění klientovi. Schopnost vcítit se do pocitů klienta, do jeho situace, chápat o co usiluje, co skrývá apod. Empatie je součástí emoční inteligence, a ač se vyvíjí od nejtělejšího věku, v dospělosti jde rozvíjet tréninkem.

2.3 Nástroje vycházející ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Základní nástroje pro práci a vedení osob odpovědných za výchovu dítěte při řešení jeho výchovných problémů či jiných okolností, pro které se dítě dostalo do péče orgánu SPOD, dává kurátorovi pro mládež zejména zákon o sociálně-právní ochraně dětí a zákon o rodině. Nástroje můžeme rozdělit na preventivní a poradenskou činnost, ukládání a sledování výkonu výchovných opatření či činění opatření na ochranu dětí.

Některé z níže popsaných činností vykonává kurátor pro mládež v rámci přenesené působnosti obce, jiné jsou povinností každé obce v rámci samostatné působnosti. Přestože funkce kurátora je, jak již bylo v předchozí kapitole definováno, zařazena do oddělení obecního úřadu obce s rozšířenou působností, vykonává pro tuto obec i činnosti spadající pod samostatnou působnost.

2.3.1 Preventivní a poradenská činnost

Pro ochranu dětí má preventivní a poradenská činnost zásadní význam, neboť jedním ze základních cílů sociálně-právní ochrany dětí je předcházení vzniku problémů nebo jejich narůstání. Aby mohla být ochrana dětí zajištěna včasné, kvalitně a účinně, je nutné o dětech a jejich rodinách vyžadujících určitou formu pomoci či ochrany vědět. Zákon opravňuje každého, kdo o takových případech ví, upozornit rodiče, že se jejich děti chovají v rozporu s pravidly slušnosti či právními normami, a zároveň upozornit

odpovědné instituce na jednání rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu, které je v rozporu s řádnou péčí a výchovou. Povinnost oznámit okolnosti nasvědčující tomu, že se jedná o děti, na něž se vztahuje sociálně-právní ochrana, mají též státní orgány, školy, školská zařízení, zdravotnická zařízení a další zařízení určená pro děti. Zákon o SPOD ukládá obecním úřadům povinnost vyhledávat děti, na něž se vztahuje sociálně-právní ochrana a zároveň působit na jejich rodiče tak, aby **plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a projednávat s rodiči, aby odstranili nedostatky ve výchově dětí.**

Základní preventivní povinností je na základě žádosti rodičů **poskytnout nebo zprostředkovat poradenství při uplatňování nároků** například na dávky státní sociální podpory, na dávky plynoucí z důchodového pojištění, sociálního zabezpečení, výživné, apod.

Další formou poradenské činnosti, kterou kurátor pro mládež rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu poskytuje, je **pomoc při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě** nebo **poskytnutí či zprostředkování poradenství při výchově a vzdělávání dítěte**. Jedná se o širokou škálu poradenských činností, které bývají těžištěm práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Konkrétní typ sociálního poradenství a zprostředkování poradenství vyplývá z aktuální potřeby daného řešeného problému. Může se jednat například o zprostředkování odborné pedagogické, psychologické či psychiatrické pomoci.

K povinnostem rodičů vyplývajícím ze zákona o SPOD patří mimo jiné spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Spolupráce rodičů či osob odpovědných za výchovu dítěte s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, hraje v ochraně dítěte a řešení konkrétní situace významnou roli. Kurátor pro mládež by měl rodičům náležitě způsoby možného řešení problému, formy spolupráce včetně možných opatření vysvětlit tak, aby rodič sám měl zájem problém řešit. Dojde-li k případům, že rodiče, či jiné osoby odpovědné za výchovu dětí dosud nezajistili dítěti odbornou pomoc, přestože dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a byla mu předtím taková pomoc doporučena, může mu být **povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení uložena**. V působnosti kurátora pro mládež se může jednat zejména o zařízení poskytující pomoc dítěti s poruchami chování, dítěti experimentujícího s drogami, apod. Povinnost využít

odborného poradenského zařízení se ukládá ve správním řízení a předpokládá splnění základních podmínek, jakými jsou existence poradenského zařízení, které je pro rodiče místně dostupné, které je ochotno dítě přijmout a poskytnout pomoc bezplatně. Takovými zařízeními mohou být například nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, pedagogicko-psychologické poradny apod., nikoliv zdravotnická zařízení, kam by bylo dítě odesláno za účelem lékařského zákroku nebo léčebných úkonů. Nesplnění uložené povinnosti využít pomoc odborného poradenského zařízení může být kvalifikováno jako přestupek.

Při plnění úkolů je důležité nejen volit vhodné a účinné prostředky dle povahy poruchy chování dítěte či jeho sociálního postavení, ale osobně působit na děti i jejich rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu, a je-li to účelné v místě, kde se dítě zdržuje. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí zmocňuje pracovníky navštívit dítě a rodinu v obydlí, v místě, ve kterém žije. To je nutné především pro ochranu dítěte a v zájmu jeho příznivého vývoje. Přesto je třeba návštěvy uskutečňovat v odůvodněných případech, aby nebyla porušena Listina základních práv a svobod, která zaručuje právo každému na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Na druhé straně návštěva v rodině je mnohdy nejspolehlivějším způsobem jak získat bezprostřední poznatky o skutečných poměrech v rodině. Rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dětí jsou povinni takovou návštěvu v obydlí nebo v jiném prostředí, ve kterém dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví nebo ochranu jeho práv, umožnit.

Dále jsou rodiče povinni dostavit se na výzvu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k osobnímu jednání, předložit listiny či jiné doklady a poskytnout nezbytné informace, kterých je pro výkon SPOD třeba.

Při nesplnění výše uvedených povinností (zakotvených v § 53 odst. 2 písm. a) až c), zákona o sociálně právní ochraně dětí) může být rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu uložena pokuta. K této možnosti by měly orgány SPOD přistupovat po opakovaných pokusech o navázání vzájemné spolupráce a po náležitém poučení o důsledcích nespolečné spolupráce.

2.3.2 Výchovná opatření

Pokud projednání nedostatků uvedených v §10 odst. 1 písm. b) až d) zákona o SPOD, tedy činnosti preventivního a poradenského charakteru (působení na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, projednání nedostatků ve výchově dětí či projednání nedostatků v chování s dítětem), nevedly k nápravě, může obecní úřad, podle § 43 zákona o rodině rozhodnout o výchovném opatření. O výchovném opatření se rozhoduje ve správním řízení. O výchovném opatření může rozhodnout i soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jednotlivá výchovná opatření se liší svou povahou a účelem, pro který jsou ukládána. Také četnost jejich ukládání se v praxi liší, zejména z důvodu efektivnosti, kontrolovatelnosti a vymahatelnosti. Výchovnými opatřeními, která mohou být ukládána nejen nezletilým, ale také jejich rodičům či osobám odpovědným za výchovu jsou napomenutí a dohled.

Napomenutí je nejmírnější a zároveň velmi efektivní výchovné opatření. Osobám odpovědným za výchovu se ukládá v řadě situací a při porušení nejrůznějších povinností, tedy nejen těch, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti, ale i povinností vyplývajících z jiných právních předpisů. Jde například o situace, kdy rodič nezajišťuje řádně povinnou školní docházku (v případě, že není naplněna skutková podstata přestupku dle zákona o přestupcích) či jinak narušuje jeho řádnou výchovu. Napomenutí může být uloženo i jiným osobám než těm, které jsou za výchovu dítěte zodpovědné, a to v případě, že narušují řádnou výchovu dítěte. Jednat se může o situace, kdy třetí osoba navádí dítě k nevhodnému chování apod.

Jestliže se napomenutí má málo účinkem nebo se jedná o závažnější dlouhodobější porušování povinností ve vztahu k dítěti, může být uložen **dohled**. Dohledem se rozumí zejména pravidelné sledování podmínek, ve kterých dítě žije. Dohled je prováděn za součinnosti školy a občanských sdružení v místě bydliště či na pracovišti.

Třetí výchovné opatření, **uložení nezletilému omezení, které zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu**, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných, je ukládáno pouze nezletilým. Jeho cílem je zabránit působení vlivů pro nezletilého nevhodných, narušujících jeho výchovu apod. Jedná se především o zákaz návštěv restaurací, barů, diskoték, fotbalových utkání. I přesto, že se

nejedná přímo o opatření ukládané rodičům, rodiče jsou za nezletilé dítě zodpovědní a orgán SPOD musí při kontrole dodržování tohoto opatření s rodiči úzce spolupracovat. Nepřímo se tak i toto výchovné opatření dotýká práce s osobou odpovědnou za výchovu dítěte. Přesto je toto výchovné opatření ukládáno velmi zřídka, zejména pro svou obtížnou a problematickou následnou kontrolu.

Obecní úřad, který o výchovných opatřeních rozhodl, sleduje, zda jsou dodržována. Pokud o výchovných opatřeních rozhodl soud, sleduje jejich dodržování obecní úřad obce s rozšířenou působností a na žádost soudu (nejméně jednou za tři měsíce) podává zprávu o poměrech dítěte ve vztahu k výchovnému opatření. Jako důvod tohoto ustanovení je uváděna skutečnost, že oba tyto orgány mají možnosti a prostředky a odbornost blíže sledovat chování dítě či jeho rodičů.

V případě, že rodič nebo osoba odpovědná za výchovu ztěžuje nebo maří výkon rozhodnutí obecního úřadu o stanovení dohledu nebo uložení omezení, může se dopustit přestupku, za který lze uložit pokutu až do výše 50 000,- Kč.

2.3.3 Opatření na ochranu dětí

Velmi zásadním způsobem může orgán SPOD uplatnit své poznatky o problémové péči či výchově dětí podáním návrhu soudu na omezení, zbavení či pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, návrh na nařízení ústavní výchovy, její prodloužení nebo zrušení či návrhy na svěřením dítěte do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc, jeho prodloužení či zrušení.

Omezení a zbavení rodičovské zodpovědnosti k zajištění řádné výchovy nezletilých je velmi vážný zásah do lidských práv. „*Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnosti omezí.*“²² „*Zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává, soud jej*

²² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-807-1799-122. s. 153-154.

rodičovské zodpovědnosti zbaví.“²³ Omezení rodičovské způsobilosti přichází v úvahu například v případech, kdy rodiče nevěnují dítěti dostatečnou péči v základních oblastech. Omezení musí být dle okolností stanoveno přesně a konkrétně. Omezení se může týkat práva určit povolání dítěte, toho, aby rodiče svěřovali dítě do výchovy třetí osoby, aby jej ponechávali v prostředí pro ně nevhodném apod. Dojde-li k omezení práv jednoho rodiče, přechází právo, v němž byl omezen na druhého rodiče. V případě, že nezletilé dítě druhého rodiče nemá, došlo k omezení u obou rodičů či byl druhý rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti, ustanoví soud dítěti v rozsahu omezení opatrovníka.

Zbavení rodičovské zodpovědnosti je využíváno až v případě, že se jedná o soustavné zneužívání rodičovských práv, vykonávaných proti zájmům dítěte, v rozporu s cíly výchovy, které jsou důležité pro rozvoj tělesných nebo rozumových schopností dítěte, pro jeho mravní vývoj apod. Zbaví-li soud rodiče rodičovské zodpovědnosti, vykonává tato práva druhý rodič. Jsou-li zbaveni rodičovské zodpovědnosti oba rodiče, ustanoví soud neprodleně poručníka.

Velmi často se kurátor pro mládež může setkat se situací, kdy trestnou činnost páchá mladistvý společně s rodiči, mnohdy s celou širší rodinou. Zákon o rodině v § 44 odst. 4 ustanovuje, že: „*Dopustí-li se rodič úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší 15 let použil, popřípadě se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník k trestnému činu spáchanému jeho dítětem, soud vždy posoudí, zda tu nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti.*“²⁴

Krajním opatřením, pokud žádná jiná opatření nevedla k nápravě výchovných problémů, chování dítěte či nedostatečné péče rodičů je takové intenzity, že dítě nemůže vyrůstat v prostředí, ve kterém žije, může orgán SPOD podat návrh na **nařízení ústavní výchovy** či návrh na **svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. „*Jestliže, je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do*

²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-807-1799-122. s. 154.

²⁴ Tamtéž. s. 154.

péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“²⁵ Vždy je nutné posoudit všechny okolnosti případu. Stejnou pravomoc má orgán SPOD na prodloužení či zrušení ústavní výchovy. Prodloužení ústavní výchovy je někdy nutné s ohledem na dokončení výchovného působení, ukončení přípravy na budoucí povolání apod.

V případě, že je život nebo příznivý vývoj dítěte aktuálně vážně ohrožen nebo narušen bývá nutné rozhodnout o předání dítěte jiné osobě či do vhodného zařízení (např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) neodkladně. V tom případě soud vydá na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí dle § 76a občanského soudního řádu **předběžné opatření.**

K zajištění tohoto institutu je nezbytné, aby v případech bezprostředního ohrožení dítěte, kdy je nutné přistoupit k podání návrhu na vydání předběžného opatření, byli pracovníci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností připraveni a schopni tento návrh podat soudu i v mimopracovní době, a proto pracovníci orgánů SPOD zajišťují pracovní pohotovost.

Do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může být dítě umístěno i na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, na základě písemné dohody mezi zařízením a zákonným zástupcem.

Spolupráce s ústavním zařízením, ale také další práce s rodinou nezletilého je nezbytná. Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni sledovat dodržování práv dítěte v ústavním zařízení. Zaměřují se zejména na rozvoj tělesných i duševních schopností dítěte, sledují, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, zjišťují, jaké jsou vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Nejméně jednou za tři měsíce jsou povinni navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova a nejméně jednou za tři měsíce navštívit jeho rodiče. Orgán sociálně-právní ochrany dětí zároveň povoluje návštěvy dítěte s nařízenou ústavní výchovou u rodičů či jiných osob. Návštěvy rodičů jsou nutné především za účelem pomoci poskytnout rodiči pomoc při urovnání rodinných poměrů, řešení životních a sociálních situací, aby byl umožněn návrat dítěte do rodiny a dále v pomoci zprostředkovat spolupráci s poradenskými zařízeními. Pokud není rodič v místě bydliště zastižen, je možné za takovou návštěvu

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-807-1799-122. s. 188.

považovat i návštěvu rodiče na úřadě, kde budou s rodičem všechny potřebné záležitosti projednány s tím, že další pokus o návštěvu rodiče bude proveden v dalším zákonem předepsaném termínu. Pokud rodič návštěvy a nabídnutou pomoc výslovně po poučení odmítne s vysvětlením, že nebude vykonávat svou rodičovskou zodpovědnost, je možné od dalších návštěv upustit. Na zvažení však vyvstává otázka podání návrhu na zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti.

2.4 Spolupracující instituce

Institucí, se kterými při výkonu své profese kurátor pro mládež spolupracuje, je celá řada. Od základních a středních škol, přes úřady práce, střediska výchovné péče, zdravotnická zařízení, soudy, státní zastupitelství, policii, přestupkové komise jednotlivých obcí, až po zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V následujícím textu budou stručně charakterizovány některé z institucí a zařízení, se kterými při řešení výchovných problémů dětí spolupracují také rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu.

Se **školami**, které děti navštěvují, by rodiče či osoby odpovědné za výchovu měli spolupracovat automaticky nejen při řešení výchovných problémů svých dětí. Pokud se problém spojený se školou vyskytne (především záškoláctví), měla by se spolupráce stát intenzivnější a důslednější. Rodiče by měli být v pravidelném kontaktu s třídním učitelem či výchovným poradcem, do jehož působnosti patří prevence negativních jevů a školního selhávání. K dalším činnostem **výchovného poradce** patří koordinace preventivních aktivit zaměřených na prevenci kriminality či zneužívání návykových látek.

Poradny pro rodinu manželství a mezilidské vztahy poskytují poradenskou činnost osobám v krizi, dětem a mládeži ohrožené společensky nežádoucími jevy, osobám ohroženým výskytem domácího násilí apod. Poskytují základní i odborné sociální poradenství s cílem podpořit klienta, formou individuální, párovou i rodinnou terapií.

Pedagogicko-psychologické poradny „poskytují své služby dětem a mládeži, včetně dětí a mládeže se zdravotním postižením, ve věku od 3 let do ukončení středního stupně vzdělání, rodičům a dalším zákonným zástupcům žáků, učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům škol a školských zařízení.“²⁶ Pedagogicko-psychologické poradny poskytují zejména odbornou pomoc při řešení problému s rozvojem osobnosti dětí a žáků v procesu vzdělávání, při prevenci, zjišťování a řešení problémů psychického a sociálního vývoje dětí a podílí se na prevenci sociálně patologických jevů. K metodám práce pracovníků pedagogicko-psychologických poraden patří odborné konzultace dětem, mládeži, jejich rodičům i učitelům, psychoterapeutická péče či tréninkové programy pro děti s výchovnými problémy.

Střediska výchovné péče jsou zařízení poskytující preventivní speciálně-pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s projevy poruch chování. Péče je zaměřená na odstranění či zmírnění vzniklých poruch chování či na jejich prevenci. Velký důraz kladou střediska výchovné péče právě na spolupráci s rodiči. Práce s klienty je ve většině případů dobrovolná, vykonávána v ambulantní či pobytové formě.

Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav. Zařízení zajišťují nezletilým dětem (popřípadě osobě do 19 let věku), kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova náhradní výchovu v zájmu jejich zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

- *Diagnostický ústav* plní úkoly diagnostické (vyšetření dítěte), vzdělávací (zjištění úrovně dosavadního vzdělání), výchovné a sociální (rodinná situace dítěte, nezbytná sociálně-právní ochrana) a dále organizační, které souvisí s umístováním dětí do dalších zařízení, koordinační (směřujících ke sjednocení odborných postupů), záchytné (pro děti zadržené na útěku) a koncepční (návrhy změn apod.).
- *Dětský domov* zajišťuje především péči o děti, které nemají závažné poruchy chování. Plní úkoly především výchovné, vzdělávací a sociální.

²⁶ *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Vyd. 1. Editor Karel Paulík. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X. s.140.

- *Dětský domov se školou* zajišťuje péči o děti se závažnými poruchami chování, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí zařízení.
- *Výchovný ústav* pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, které již ukončily povinnou školní docházku, či děti starší 12 let, mají-li uloženou ochrannou výchovu.

Pedopsychiatrická péče se zabývá ve vztahu k výchovným problémům především poradenstvím v oblastech vývojových poruch, dětské schizofrenie, afektivních poruch, neurotických a úzkostných poruch, poruch příjmu potravy, problémy způsobené alkoholem a jinými návykovými látkami, poruchy chování a emocí, agresivitou, poruchy sociálních vztahů apod. Tato zařízení spadají do resortu zdravotnictví (nemocnice, zdravotnická zařízení) a plní úkoly diagnostické, léčebné, rehabilitační, sociální a poradenské.

Probační a mediační služba, která ve vztahu k mládeži zajišťuje výkon výchovných a trestných opatření dle zákona 218/2003 Sb., spolupracuje s mladistvými pachateli, jejich rodinami, s poškozenými, nabízí vhodné probační programy, usiluje o urovnání konfliktu, narovnání škody a uložení opatření mladistvému, které je účelné a odpovídá jeho situaci.

Nestátní neziskové organizace, k nimž můžeme zařadit například Fond ohrožených dětí a Střep.

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení zabývající se pomocí týraným dětem, vyhledáváním rodin pro obtížně umístitelné děti, provozem azylových domů pro matky s dětmi, provozem Klokánků jako alternativy rodinné péče na místo ústavní výchovy, zabývající se osvětou a zlepšení praxe a legislativy v péči o ohrožené děti.

Střep - české centrum pro sanaci rodiny je občanské sdružení pomáhající ohroženým dětem zejména z důvodů zanedbávání rodinné péče, jehož hlavním cílem je zabránit odebrání dítěte z rodiny či jeho návrat do rodiny z ústavního zařízení. Za tímto účelem poskytuje sociální služby a probační programy, zřizuje Střediska pomoci dětem a rodinám a podporuje vznik a rozvoj nových sociálních služeb.

3 NOVELA ZÁKONA O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ

Dne 1. 1. 2013 nabyla účinnosti novela zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která povede ke zkvalitnění a zefektivnění systému péče o ohrožené děti, k čemuž se zavázala vláda České republiky ve svém programovém prohlášení.

V souvislosti s přijetím novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí vznikla potřeba novelizovat také další právní předpisy vztahující se k ochraně dětí, jimiž jsou především zákon o rodině, občanský soudní řád a další.

K důvodům, proč byla novela zákona o ochraně dětí zpracována, patří skutečnosti, které reaguji na:

Naplňování mezinárodních závazků České republiky, zejména Úmluvy o právech dítěte a ochraně lidských práv a základních svobod.

Výbor OSN pro práva dítěte vyzval Českou republiku, aby vytvořila komplexní strategii, která sníží počet dětí žijících v ústavním zařízení, a která zajistí, aby umístování dětí do ústavní péče bylo využíváno jako poslední možnost, a které bude pravidelně monitorováno a přezkoumáváno. Zároveň doporučil rozvoj komunitních služeb rodinného typu a pěstounské péče.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva, nálezy Ústavního soudu České republiky a Nejvyššího soudu ČR.

Podle Evropského soudu pro lidská práva dohlížejícího na dodržování Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, porušila ČR v několika případech právo na ochranu soukromého a rodinného života tím, že došlo k odebrání dětí z rodinného prostředí a umístění do ústavní péče.

Novela dále zohledňuje nálezy Ústavního soudu ČR a stanovisko Nejvyššího soudu ČR k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů špatných materiálových podmínek, především pak bytových důvodů.

Úkoly vyplývající ze strategických dokumentů.

Jedná se zejména o naplnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období let 2009 - 2011 a Národního programu reformy ČR 2011, jehož cílem bylo zkvalitnit systém péče o ohrožené děti zaměřením na prevenci ohrožení a všestrannou podporu rozvoje dětí v rodinném prostředí.

Výstupy z výzkumu a analýz současného stavu péče o ohrožené děti v ČR, poznatky domácí a zahraniční praxe.

Novela reaguje na nejnovější výzkumy a analýzy, zejména na Výzkum hodnocení systému péče o ohrožené děti, Analýzu řízení a financování systému péče o ohrožené děti, Analýzu současného stavu terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně - právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů. Vzorem byly i příklady a zmapování zahraničních praxí a právních úprav sousedních zemí (např. slovenské zákony o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele, rakouský zákon o ochraně mládeže, německý spolkový zákon o ochraně dětí).

Z výše uvedeného byly stanoveny obecné cíle právní úpravy:

- „vytvoření podmínek pro zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí,
- změna orientace systému směrem k prevenci, díky níž odpadne nákladná a v mnoha případech neúčinná práce s dlouhodobě neřešenými problémy,
- zvýšení kvality systému zavedením standardů kvality a sjednocením postupů sociálně-právní ochrany dětí a osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí,
- vytvoření alternativ k nadměrnému umístování dětí do institucionální péče rozvojem a profesionalizací pěstounské péče.“²⁷

Novela zákona se vztahuje k nejrůznějším institucím, úřadům i fyzickým osobám. Do okruhu dotčených skupin patří: děti, rodiče a fyzické osoby odpovědné za výchovu

²⁷ Česká Republika. Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 881/0, část č. ¼. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=881&CT1=0>.

dětí, děti v pěstounské péči, děti v institucionální péči, pěstouni a další osoby pobírající dávky pěstounské péče, orgány sociálně-právní ochrany dětí, zřizovatelé zařízení pro výkon pěstounské péče, osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, zřizovatelé zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, obce, kraje, Úřad práce České republiky, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, soudy.

Ve vztahu k výkonu profese kurátora pro mládež je v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí ustanovení o sociální kuratele. Pojem kurátor pro mládež dosud nebyl v právním předpise zakotven. Novela vymezuje sociální kuratelu, která zahrnuje soubor specializovaných opatření směřujících k odstranění, zmírnění, zamezení nebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte. Pro sociálního kurátora, zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazeného do obecního úřadu, stanovuje povinnost provádět opatření směřující k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování nebo opakování poruch fyzického, psychického a sociálního vývoje dítěte. Kurátor pro děti a mládež při péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost zaměřuje svoji činnost zejména na pomoc nezletilým a mladistvým s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, pomoc nezletilým a mladistvým s uloženou ochrannou výchovou, pomáhá těmto dětem rovněž po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy a nezletilým a mladistvým propuštěným z výkonu trestního opatření odnětí svobody. Při této činnosti spolupracuje s orgány obce, školami, zdravotnickými a školskými zařízeními, orgány sociálního zabezpečení, soudy, s Probační a mediační službou apod. Ústavní zařízení a věznice jsou povinny spolupracovat s kurátory. Kurátor pro mládež se rovněž jako zaměstnanec orgánu sociálně-právní ochrany dětí účastní trestního a přestupkového řízení konaného proti nezletilému či mladistvému.

V novele zákona je sociální kuratela upravena v § 32 odst. 4.

„Sociální kuratela se zaměřuje zejména na:

a) analyzování situace v oblasti sociálně-patologických jevů u dětí a mládeže a navrhování preventivních opatření,

b) účast na přestupkovém řízení vedeném proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích, trestním řízení vedeném proti mladistvému a řízení o činech jinak trestných u dětí mladších 15 let podle zvláštního právního předpisu,

c) návštěvy dětí s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, dětí s uloženou ochrannou výchovou, dětí vzatých do vazby a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody a rovněž rodičů těchto dětí,

d) spolupráci s příslušným střediskem Probační a mediační služby, a to zejména při zjišťování poměrů mladistvého pro účely trestního řízení a u dětí mladších 15 let pro účely řízení o činech jinak trestných, a při výkonu opatření uložených dítěti či mladistvému podle zvláštního právního předpisu,

e) pomoc dětem uvedeným v písmenu c) po propuštění z ochranné nebo ústavní výchovy a po propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody s cílem působit k obnovení jejich narušených sociálních vztahů, jejich začlenění do rodinného a sociálního prostředí a k zamezení opakování protiprávní činnosti,

f) zajištění návazné péče dětem uvedeným v písmenu c) i po dosažení zletilosti, zejména dojde-li k prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy; při zajištění návazné péče je kurátor pro děti a mládež povinen spolupracovat zejména s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, s krajskou pobočkou Úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy.²⁸

Ve vztahu k metodám a nástrojům práce kurátora pro mládež vůči osobám odpovědným za výchovu dětí se nejdůležitější změny týkají preventivní a poradenské činnosti a výchovných opatření.

V § 9a zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinného od 1. 1. 2013 je stanovena nezbytná, důležitá, prvotní a společná odpovědnost osob odpovědných za výchovu a zároveň nezbytné poskytnutí pomoci těmto osobám, které nejsou schopny situaci řešit vlastními silami.

Pro zkvalitnění poradenské činnosti jsou stanoveny další instituty a pravomoci pro naplňování ochrany dětí. Uložena je povinnost pravidelně vyhodnocovat a zpracovávat situaci dítěte a jeho rodiny, zpracovávat individuální plán ochrany dítěte, pořádat případové konference za účasti rodičů či rozšíření možnosti uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc. Nemusí se přitom jednat pouze o pomoc

²⁸ Česká Republika. Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. In: 505/2012.2012. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=881&CT1=0>.

poradenského zařízení, ale i pomoc externího odborníka (psychologa, mediátora) či pomoc ve formě spolupráce s pomáhajícími organizacemi.

Individuální plán by měl být vypracován po vyhodnocení situace dítěte. Mimo identifikace příčin problému by měl obsahovat zejména opatření na ochranu dítěte, opatření k poskytnutí pomoci rodině dítěte, opatření posilující funkce rodiny s důrazem na opatření, která umožní setrvat dítěti v přirozeném rodinném prostředí či jeho co nejrychlejší návrat.

Případová konference je metodou sociální práce, která umožňuje zapojení dalších zúčastněných subjektů nebo osob na ochraně dítěte. Případovou konferenci je nutné uspořádat před podáním návrhu soudu na opatření zasahující do rodičovské zodpovědnosti, nebo kterým se dítě svěřuje do náhradní péče.

Oproti stávající úpravě zákona se rozšiřuje počet výchovných opatření a jejich ustanovení se přesouvá ze zákona o rodině do zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Nově dává zákon možnost orgánu SPOD uložit v rámci výchovného opatření, nezletilému, jeho rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu povinnost, využít odbornou poradenskou pomoc nebo povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu tří hodin nebo rodinné terapie.

Ve výchovném opatření týkající se omezení se rozšiřuje možnost uložit omezení nejen samotnému dítěti, ale také jeho rodičům či osobám odpovědným za výchovu. Omezení může spočívat v zákazu určitých činností, které bezprostředně ohrožují a škodlivě ovlivňují výchovu dítěte či jeho správný vývoj. Zároveň se nesmí jednat o nepřiměřený zásah do práv osoby rodiče či osoby odpovědné za výchovu.

Pokud uložená výchovná opatření nevedla k nápravě, umožňuje novela zákona přistoupit k dalšímu, nově zavedenému institutu, kterým je výchovné opatření spočívající v dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů či osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, a v nařízení pobytu ve středisku výchovné péče, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo domově pro osoby se zdravotním postižením. Maximální délka pobytu jsou tři, resp. šest měsíců, přičemž v ojedinělých případech může být prodloužena.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 ANALÝZA ÚKOLŮ A KOMPETENCÍ

V teoretické části bakalářské práce byl čtenář seznámen se základními pojmy vztahující se k práci kurátora pro mládež a stěžejní část byla věnována metodám a nástrojům, které má orgán sociálně-právní ochrany dětí k dispozici při kontaktu a vedení osob odpovědných za výchovu. V praktické části budou výše popsané nástroje a kompetence analyzovány, aby byl naplněn hlavní cíl práce.

4.1 Cíle, strategie a metody zkoumání, stanovení hypotéz

Hlavní cíl

Hlavním cílem analytického šetření je zjistit podíl práce s dospělými klienty, zejména osobami odpovědnými za výchovu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí kurátorem pro mládež. Výzkumná otázka z tohoto vyplývající a vedoucí k naplnění cíle zní: *„Je práce s osobami odpovědnými za výchovu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí považována za stejně důležitou jako práce se samotným nezletilým?“*

Dílčí výzkumné otázky

V teoretické části práce byly popsány nejen metody práce s klientem, které jsou či mohou být při sociální a poradenské činnosti s klientem využívány, ale také základní nástroje, úkoly a kompetence, které pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí, zejména pak kurátorům pro mládež, dává a ukládá zákon o sociálně-právní ochraně dětí a zákon o rodině. Z této části práce vyplynuly další dílčí výzkumné otázky, které budou v rámci analytického šetření zodpovězeny.

1. *Jaký je kladen důraz na opatření preventivního a poradenského charakteru ve vztahu k práci s osobou odpovědnou za výchovu?*

2. *Která výchovná opatření jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?*
3. *Která opatření na ochranu dětí jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?*

Na základě analýzy teoretických a legislativních zdrojů a zkušeností z praxe můžeme v souvislosti s výzkumnými otázkami formulovat hypotézy.

Hypotéza č. 1

Práce s osobou odpovědnou za výchovu je považována za neméně důležitou jako práce s nezletilým klientem.

Hypotéza č. 2

Opatření preventivního a poradenského charakteru je ve většině případů považováno za jedno z nejdůležitějších využívaných opatření.

Hypotéza č. 3

Ve většině případů jsou na prvním místě využívána mírnější výchovná opatření před opatřeními na ochranu dětí, která zásadněji zasahují do autonomie rodiny.

Strategie výzkumu

Pro praktickou část bakalářské práce byl zvolen kvalitativní výzkum. Za kvalitativní výzkum lze považovat „*jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace*“²⁹. Na začátku kvalitativního výzkumu stanoví výzkumník základní výzkumné otázky, které může v průběhu doplňovat. Vzhledem k tomuto je jej lze považovat za pružný typ výzkumu. K výhodám kvalitativního výzkumu řadí Hendl zejména tyto skutečnosti: „*získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu, zkoumá fenomén v přirozeném prostředí, umožňuje studovat procesy, navrhnout teorie, reaguje na místní*

²⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2. s. 50.

situace a podmínky, hledá lokální příčinné souvislosti, pomáhá při počáteční exploraci fenoménů.“³⁰

Strategie kvalitativního výzkumu byla zvolena zejména s ohledem na hlavní cíl práce, ve kterém nejde o kvantitativní zjišťování dat, ale o důkladnou analýzu kompetencí kurátora pro mládež.

Metody zkoumání

Za hlavní metody zkoumání v kvalitativním výzkumu jsou dle Hendla³¹ považovány kvalitativní dotazování, pozorování, analýza dokumentace. Pro přesné a kvalitní zodpovězení hlavní výzkumné otázky a dílčích otázek byla vybrána metoda dotazování doplněná o analýzu dokumentace.

Dle stylu kladení otázek a typu zjišťovaných dat rozlišujeme několik typů rozhovorů. Pro účely této práce byl zvolen strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. V tomto typu rozhovoru jsou předem pečlivě formulovány otázky na dané téma. Vzhledem ke zpracovávanému tématu se tato forma rozhovoru jevila jako nejvhodnější.

*„Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální význam.“*³² V případě uváděného výzkumného šetření se jedná o úřední dokumenty vedené kurátorem pro mládež obce s rozšířenou působností - spisová dokumentace Om a rejstříky výchovných opatření.

4.2 Identifikace subjektů a prostředí, průběh rozhovoru, sběr dat

Identifikace subjektů a prostředí

Zkoumanou jednotku, tedy subjekt, v němž bylo analytické šetření provedeno, byl vybrán záměrný, dostupný. Je jím obecní úřad obce s rozšířenou působností v Rakovníku, respektive odbor sociálně-právní ochrany dětí a sociální prevence, kde jsem

³⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2. s. 52.

³¹ Tamtéž. s. 164.

³² Tamtéž. s. 204.

byla před nástupem na rodičovskou dovolenou zaměstnána na pozici kurátorky pro mládež. V rámci odboru sociálně-právní ochrany dětí jsou zřízeny dvě oddělení. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, do něhož je zařazeno šest sociálních pracovníků vykonávajících sociálně-právní ochranu dětí a vedoucí odboru a dále oddělení prevence. V oddělení prevence jsou zaměstnáni jeden kurátor pro dospělé, jedna pracovnice ve funkci kurátorky pro mládež, dále sociální pracovnice, ekonom a pracovnice vykonávající administrativu.

Rozhovory byly provedeny se třemi pracovníky výše zmíněného odboru, kteří se zabývají činnostmi charakteristickými pro funkci kurátora pro mládež, byť dva z nich jsou zařazeni v jiné pracovní pozici. Konkrétně s pracovnící vykonávající funkci kurátora pro mládež, s vedoucím odboru, který taktéž vede několik případů charakteristických pro kurátora pro mládež a se sociální pracovnicí řešící méně závažné výchovné problémy.

Stejně pracoviště umožnilo prostudovat spisovou dokumentaci, zejména spisy Om a rejstříky výchovných opatření a dětí vyžadující zvýšenou péči. Analyzovanou jednotkou bylo třicet aktivních spisů vedených výše uvedenými pracovníky.

Průběh rozhovorů

Jak již bylo výše uvedeno, rozhovor byl proveden se třemi pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany. Jedním mužem, (vedoucím odboru) a dvěma ženami. V dalším textu již budou tito pracovníci rozlišováni jako P1, P2, P3. Rozhovory probíhaly po předchozí domluvě dle časových možností dotazovaných, na pracovišti, v kanceláři daného pracovníka. Před zahájením rozhovoru byli všichni dotazovaní seznámeni s účelem rozhovoru, s hlavní výzkumnou otázkou a dílčími výzkumnými otázkami. Dále byli poučeni o anonymitě rozhovoru, kdy jejich odpovědi budou využity pouze pro účely této bakalářské práce. Všichni s poskytnutím rozhovoru souhlasili. Při rozhovoru se všichni dotazovaní chovali velmi aktivně, patrný byl zájem o danou problematiku a její důkladná znalost.

Aby bylo možné zodpovězení hlavní výzkumné otázky a dílčích výzkumných otázek byly v rozhovoru pokládány následující otázky.

- 1. Považujete práci s nezletilým klientem při řešení daného problému za efektivnější než práci s osobou odpovědnou za výchovu? Z jakého důvodu?*
- 2. S kým nejčastěji navazujete první kontakt při upozornění na výchovné problémy nezletilého? Z jakého důvodu?*
- 3. V jaké fázi práce s klientem je podle vás kontakt s osobou odpovědnou za výchovu nejčastější?*
- 4. Je podle vás i v dalších fázích práce s klientem při řešení výchovných problémů nezletilého nutný kontakt s osobou odpovědnou za výchovu? Z jakého důvodu?*
- 5. Jsou dle vašeho názoru preventivní opatření ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu efektivnější než opatření represivního charakteru?*
- 6. Využíváte ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu všechna opatření preventivního charakteru (vhodná pro daný případ) před přistoupením k opatřením represivním?*
- 7. Jaké činnosti preventivního a poradenského charakteru považujete za nejdůležitější?*
- 8. Za jakých okolností využíváte institut výchovných opatření ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?*
- 9. Je nějaké výchovné opatření, které využíváte nejčastěji? A naopak, které nevyžíváte vůbec? Z jakého důvodu?*
- 10. Za jakých okolností přistupujete k opatření na ochranu dětí?*
- 11. Je nějaké opatření na ochranu dětí, které využíváte nejčastěji? A naopak, které není využíváno vůbec? Z jakého důvodu?*

Sběr dat

Pro studium spisové dokumentace a použití závěrů ze studia vyplývajících byl nutný souhlas vedoucího pracovníka odboru sociálně-právní ochrany a prevence a podepsání souhlasu se zachováním mlčenlivosti a využití dat pouze pro studijní účely. Analyzovaná dokumentace čítala třicet tzv. živých, tedy aktivních spisů Om, kde v současné době kurátor pro mládež s rodinou nějakým způsobem pracuje. Tři pracovníci vykonávající činnosti kurátora pro mládež byli požádáni o deset spisů každého z nich tak, aby byly pokud možno zastoupeny všechny typy problémů, které v současné době řeší (ústavní výchova, trestná činnost, výchovné problémy, apod.)

Poskytnuto bylo pět spisů s nařízenou ústavní výchovou, čtyři spisy s vykonávaným soudním dohledem, tři spisy, kdy bylo rodičům uloženo napomenutí, pět spisů mladistvých s proviněním, tři spisy, kde se mladistvý dopustil přestupku a deset spisů s výchovnými problémy nezletilých (zejména záškoláctví, útěky z domova, experimentování s lehkými návykovými látkami či opakované nerespektování autorit, požívání alkoholu, výchovné problémy ve škole apod.). Analýza spisové dokumentace Om byla doplněna porovnáním rejstříků vedených orgánem sociálně-právní ochrany dětí, rejstříkem uložených výchovných opatření a rejstříkem dětí s opakovanými výchovnými problémy.

Při studiu dokumentace s cílem doplnění rozhovorů s kurátory pro mládež a zodpovězení výzkumných otázek byly spisy rozděleny do skupin dle řešeného problému. V každém ze spisů byla pozornost zaměřena zejména následující skutečnosti:

- kontakt pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí s rodičem či osobou odpovědnou za výchovu,
- kontakt pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí s nezletilým,
- v jaké fázi řešení problému byly kontakty s osobou odpovědnou za výchovu nejčastější,
- v jaké fázi řešení problému byly naopak častější kontakty s nezletilým,
- skutečnosti, které byly s danou osobou řešeny (zda se jednalo o preventivní a poradenskou činnost, či podání návrhu či uložení některého z výchovných opatření či opatření na ochranu dětí),
- zda probíhal kontakt i s rodinou i po uložení výchovného opatření či opatření na ochranu dětí.

4.3 Analýza šetření

4.3.1 Rozhovory

Výzkumná otázka: *Je práce s osobami odpovědnými za výchovu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí považována za stejně důležitou jako práce se samotným nezletilým?*

Při řešení výchovných problémů nezletilých dětí je jistě kontakt a práce s osobou odpovědnou za výchovu velmi důležitá. Přesto se mohou názory na důležitost a efektivnost podílu práce s nezletilým a jeho rodičem lišit.

Na otázku „**považujete práci s nezletilým klientem při řešení výchovných problémů za efektivnější než práci s osobou odpovědnou za výchovu?**“ odpověděl pracovník P1 „*Nepovažuji, chci vždy hovořit i s rodiči, práce s nimi je stejně důležitá, chci získat i náhled právě této osoby.*“ Zatímco P2 odpověděl: „*ano, důležitější je práce s dítětem.*“ Po položení doplňující otázky z jakého důvodu, odpověděl pracovník P1 „*...dovím se, co již s nezletilým bylo vyzkoušeno nebo naopak nebylo, jaké kroky již ve věci učinili.*“ P2 se domnívá, že se o rodinných poměrech dozví více od něho, než od rodičů a „*...při dobrém vedení lze lépe a přínosněji působit jako cizí osoba, než rodiče.*“ Pracovník P3 považuje práci s oběma za stejně důležitou. „*... nemohu říci, zda je práce s nezletilým klientem důležitější, považuji ji za stejně důležitou jako práci s rodičem. Odpovědnost za výchovu nesou převážně rodiče...*“

S kým nejčastěji navazujete první kontakt při upozornění na výchovné problémy nezletilého? Z jakého důvodu?

První kontakt při řešení výchovných problémů nezletilých řeší pracovník P1, P2 i P3 vždy s osobou odpovědnou za výchovu. Pracovník P1 doplňuje, „*... že vždy, pokud se nejedná o výrazný střed zájmů, např. týrání či zneužívání dítěte, kdy je naopak nutné navázat první kontakt s nezletilým a zjistit stav věci a jeho objektivní náhled na věc.*“ Pracovník P3 považuje za důležitý také kontakt se školou či se subjektem, který na problém upozornil a v neposlední řadě s nezletilým. Pracovník P2 dodává, že první kontakt s rodičem téměř vždy provádí v místě bydliště. „*Nerada si zvu rodiče na úřad, vždy raději provádím místní šetření v rodině, neboť si o rodině udělám lepší představu.*“

Na další otázku „**V jaké fázi práce s klientem je podle vás kontakt s osobou odpovědnou za výchovu nejčastější?**“, odpovídají pracovníci P1 a P2 shodně, že v naprosté většině případů na počátku práce s klientem. Pracovník P3 považuje práci s osobou odpovědnou za výchovu za kontinuální, „*... v průběhu řešení problému se snažím pracovat s rodiči stejně intenzivně jak na počátku řešení problémů, tak v jeho*

závěru. “ Na doplňující otázku z jakého důvodu odpovídá pracovník P1 „rodiče se dozví prvotní informace a doporučení a v mnoha případech dokáží již sami spolupracovat s ostatními institucemi.“ Pracovník P2 doplňuje, že je pro něho důležité seznámit se na začátku s celou rodinou. Pracovník P3 se k doplňující otázce dále nevyjadřuje.

Je podle vás i v dalších fázích práce s klientem při řešení výchovných problémů nezletilého nutný kontakt s osobou odpovědnou za výchovu? Z jakého důvodu?

Práce a kontakt s rodičem při řešení výchovných problémů nezletilého je pro všechny 3 dotazované nutná i v dalších fázích vývoje případu. P1 odpovídá: *„ano, zcela určitě, musím vědět, jak se případ vyvíjí, kam směřuje a při ukončení spolupráci s rodičem uzavřít a vyhodnotit.“* Odpověď P2 zní: *„ano, i na rodiče můžu směřovat jak s nezletilým pracovat, a to ve všech fázích řešení.“* Pracovník P3 na položenou otázku reaguje podobně jako na předchozí a opakuje, že práce s rodičem je pro něho velmi důležitá a nutná ve všech fázích.

Výzkumná otázka: Jaký je kladen důraz na opatření preventivního a poradenského charakteru ve vztahu k práci s osobou odpovědnou za výchovu?

Preventivní a poradenská činnost je v systému péče o ohrožené děti velmi důležitá a při práci s rodičem nebo osobou odpovědnou za výchovu by měla mít zásadní význam.

Jsou dle vašeho názoru preventivní opatření ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu efektivnější než opatření represivního charakteru?

Význam a efektivitu preventivních opatření oproti opatřením represivního charakteru vnímají 2 dotazovaní jako významné a důležité. P2 sděluje: *„ano, prevence je velmi důležitá, poradenství je lepší než represe a naopak, pouze represivní působení je v naší práci kontraproduktivní, rodiče by mohli přestat spolupracovat a práce s nimi by se zkomplikovala.“* Také pracovník P3 považuje preventivní opatření za velmi důležité s vysvětlením *„... dá se předejít většímu prohloubení problému.“* Pracovník P1 uznává význam a smysl preventivních opatření za předpokladu: *„... je-li si rodič schopný problém v rodině připustit, má zájem na jeho řešení a na spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V opačném případě prevence smysl ztrácí.“*

Využíváte ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu všechna opatření preventivního charakteru (vhodná pro daný případ) před přistoupením k opatřením represivním?

Na další otázku vztahující se k využití všech preventivních opatření před přistoupením k opatřením represivního charakteru odpovídají opět pracovníci P2 a P3 v naprosté shodě. „*Ano, všechna preventivní opatření by měla být využita, měli bychom vyčerpát všechny možnosti před represivním zásahem.*“ Pracovník P1 odpovídá: „*Zpravidla, ano, zkouší se, ovšem až na výjimky, kdy rodina není v evidenci a dojde k závažnému problému.*“ K domu bez vyzvání dále doplňuje případ z poslední doby, kdy nezletilé dítě z dosud naprosto bezproblémové rodiny spáchalo závažný trestný čin proti životu a zdraví, rodiče odmítli spolupráci a bylo nutné okamžitě přistoupit k represivnímu opatření.

Jaké činnosti preventivního a poradenského charakteru považujete za nejdůležitější?

K nejvyužívanějším preventivním aktivitám patří ve shodě všech 3 dotazovaných poradenská činnost, (pracovník P1 uvádí: „*...poradenství provází prakticky celý průběh řešení případu. Od poradenství jak nárokovat a uplatnit všechny dávky sociální pomoci, sociálního zabezpečení, státní sociální podpory apod., až po zprostředkování kontaktu s dalšími institucemi, které mohou klientovi v dané situaci pomoci.*“), dále poučení rodičů o jejich právech a povinnostech, projednávání aktuální situace s rodiči a v neposlední řadě vyhledávání dětí, které ochranu orgánu SPOD potřebují. Pracovnice P2 k tomuto uvádí: „*kdykoliv vyjedu do terénu, do pode mne spadající obce či na jednání do škol, vždy jsem upozorněna na další a další případy, které následně prověřuji*“.

Výzkumná otázka: Která výchovná opatření jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu uložení výchovného opatření napomenutí a výchovné opatření dohled. Opatření by měla být využívána poslopně, od nejmírnějšího tzn. napomenutí a až

následně dohled. Zároveň by mělo být využito obou možností, před přistoupením k dalším opatřením, velmi závažně se dotýkajících rodičovských práv.

Na otázku: „**Za jakých okolností využíváte ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu institut výchovných opatření?**“ Odpovídá P1: „*Opakuje-li se problém stále dokola, preventivní opatření nevedla k nápravě nebo selhala. Potom se snažíme dodržovat poslušnost výchovných opatření, tedy od napomenutí k dohledu.*“ Pracovník P2 odpovídá téměř shodně: „*dosavadní řešení nevedla k vyřešení problému, učiněná opatření nepomohla a problém se nevyřešil, prohloubil nebo se opakuje.*“ Pracovník P3 odpověděl ve shodě s předchozími a uvedl příklady, kdy je nejčastěji výchovné opatření využíváno. „*...opakované výchovné problémy, špatná péče ze strany rodičů, zanedbávání rodičovských povinností...*“.

Je nějaké výchovné opatření, které využíváte nejčastěji? A naopak, které nevyžíváte vůbec? Z jakého důvodu?

Vzhledem k tomu, že zákon o SPOD umožňuje ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu uložení pouze dvou výchovných opatření, napomenutí a dohled, byla odpověď všech 3 dotazovaných stejná. Shodně uvedli, že nejvyžívanější výchovné opatření je napomenutí a na druhém místě dohled. Využívány jsou oba instituty, neexistuje výchovné opatření, které by bylo možné využít a využíváno nebylo.

Výzkumná otázka: Která opatření na ochranu dětí jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

Jak bylo uvedeno výše, při přistoupení k opatření na ochranu dětí je velmi zásadním způsobem zasahováno do rodičovské zodpovědnosti, která může být některými opatřeními omezena, pozastavena či zcela odejmuta. Je proto velmi důležité přistupovat k takovým opatřením po důkladném zhodnocení dané situace a po vyčerpání všech možných řešení.

Za jakých okolností přistupujete k opatření na ochranu dětí?

V odpovědi na otázku na okolnosti využívání opatření na ochranu dětí opět ve shodě uvádějí všichni 3 dotazovaní, že se musí jednat až o to nejkrajnější řešení problému,

úplně poslední řešení po vyčerpání všech možností. Pracovník P1 dodává: „...k návrhu na opatření na ochranu dětí velmi často přistupuje státní zastupitelství.“ Pracovník P2 doplňuje: „...je to úplně poslední možnost ve velmi nefunkční rodině, nezájmu o děti...“. Pracovník P3 k odpovědi přidává příklady, kdy k podání takového návrhu dochází: „...při ohrožení života či zdraví dítěte, nezájem rodičů o dítě, apod.“

Je nějaké opatření na ochranu dětí, které využíváte nejčastěji? A naopak, které není využíváno vůbec? Z jakého důvodu?

Nejvyužívanější opatření na ochranu dětí je podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Pracovnice P3 zmínila jako velmi často využívaný institut zbavení rodičovské zodpovědnosti, více ovšem v opatrovnických věcech nikoliv v případech spadajících do působnosti kurátora pro mládež. Pracovník P1 dodal: „...náhradní rodinná péče nepřichází pro kurátora do úvahy, neboť se jedná o starší děti, které mají se svými rodiči zpravidla vztahy zachovány.“ Také pracovníci P2 se jeví jako nejvyužívanější návrh na ústavní výchovu, dodává ovšem: „já osobně tento institut téměř nevyužívám, snažím se vždy nalézt jiné řešení a mám zřejmě štěstí na případy, neboť jsem opravdu už hodně dlouho návrh na nařízení ústavní výchovy podávat nemusela.“

Shrnutí:

Je práce s osobami odpovědnými za výchovu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí považována za stejně důležitou jako práce se samotným nezletilým?

Z provedených rozhovorů vyplývá, že všichni dotazovaní kurátoři pro mládež považují práci s osobou odpovědnou za výchovu za stejně důležitou jako práci s nezletilým. Všichni uvedli, že je důležité pracovat v průběhu celé spolupráce jak s rodiči, tak se samotným nezletilým. V jednotlivých fázích vývoje případu se poměr práce s nezletilým a s rodičem může měnit.

Jaký je kladen důraz na opatření preventivního a poradenského charakteru ve vztahu k práci s osobou odpovědnou za výchovu?

Na preventivní a poradenskou činnost je při všech činnostech kurátora pro mládež kladen velký důraz. Všichni dotazovaní pracovníci ji za důležitou považují.

Která výchovná opatření jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

Ve vztahu k výchovným opatřením odpověděli všichni dotazovaní, že jsou využívány oba možné instituty výchovných opatření.

Která opatření na ochranu dětí jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

U opatření na ochranu dětí se všichni dotazovaní shodli, že se jedná o nejzásadnější zásah do rodičovských práv, který může být využit až v případě, že byla uskutečněna všechna možná opatření, která nevedla k nápravě. Jde o poslední možnost řešení problému.

4.3.2 Analýza dat

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, při sběru dat ze spisové dokumentace bylo třicet vybraných spisů rozděleno do skupin dle řešeného problému a v každé této skupině byla pozornost zaměřena na skutečnosti, které pomohou doplnit rozhovory s kurátory pro mládež a zodpovědět výzkumné otázky.

Spisy Om s nařízenou ústavní výchovou: (pět spisů)

Ve všech spisech byl uskutečňován jak kontakt s rodičem tak i kontakt s nezletilým dítětem. V prvotních fázích řešení problémů (po upozornění na výchovné problémy nezletilého či problémy v rodině) bylo jednáno nejprve s rodičem a následně byly problémy projednány i s nezletilým. Jednání probíhala opakovaně a jednalo se o preventivní a poradenskou činnost. Ve všech případech bylo rodičům poskytnuto poradenství ohledně subjektů, které by jim mohly při řešení daných problémů pomoci. Zároveň bylo ve všech spisech zřejmé, že rodiče byli poučeni o svých právech a povinnostech. Vzhledem k věku byl poučen i nezletilý. S nezletilým byly opakovaně prováděny výchovné pohovory. Ve čtyřech spisech s nařízenou ústavní výchovou bylo

využito obou výchovných opatření. V jednom ze spisů, nebylo uděleno napomenutí, byl stanoven pouze dohled. Ve všech případech se jednalo o výchovné opatření nařízené soudem, kdy návrh podával orgán sociálně-právní ochrany dětí. Intenzivnější práce s rodičem byla patrná vždy před podáním návrhu na výchovné opatření, následně i před podáním návrhu na nařízení ústavní výchovy. Po nařízení ústavní výchovy je nezletilý pravidelně, jednou za tři měsíce, navštěvován v zařízení pro výkon ústavní výchovy, v několika případech bylo s nezletilým jednáno doma v rámci povoleného pobytu u rodičů. S rodiči je po nařízení ústavní výchovy jednáno především ve vztahu k povolování návštěv dětí v místě jejich bydliště. Kontakt s rodičem ani po nařízení ústavní výchovy ze strany OSPOD neustal, dle aktuální situace je s rodičem pravidelně jednáno, poskytováno poradenství.

Spisy Om, kde mladistvý spáchal přestupek: (tři spisy)

Jedná se o spisy, kde doposud nebyla kurátorem pro mládež řešena jiná skutečnost. V současné době probíhá přestupkové řízení. Po upozornění (vyrozumění přestupkové komise) byl prvotní kontakt navázán pozváním rodičů i mladistvého k jednání na odbor sociálně-právní ochrany dětí. Rodiče byli seznámeni s dalším postupem, byli poučeni o svých právech, povinnostech a možnostech. S mladistvým byl proveden výchovný pohovor. Kurátor se účastní jednání přestupkové komise, další práce s rodinou zatím není ze spisu patrná.

Spisy Om, kde je stanoven nad výchovou nezletilého dohled: (čtyři spisy)

Ve všech spisech byl prvotní kontakt navázán s rodiči. Dle daného problému, který se v rodině vyskytoval, byla prováděna pravidelná šetření a jednání s rodiči. V případě výchovných problémů dítěte byly pravidelně činěny výchovné pohovory. Ve všech případech, kde byl proveden výchovný pohovor, byli rodiče s tímto srozuměni a skutečnost byla projednána také s nimi. Ve dvou případech bylo rodičům poskytnuto poradenství týkající se dalších organizací a byl jim zprostředkován kontakt. Ve všech čtyřech případech bylo po neúspěšné intervenci přistoupeno k podání návrhu na udělení napomenutí, ve dvou případech zároveň s nařízením dohledu. Ve dvou případech byl dohled nařízen až poté, kdy napomenutí nevedlo k nápravě. Po celou dobu je kurátor pro mládež s rodiči v pravidelném kontaktu. Ve dvou případech v méně častém, dohled

plní svůj účel, v rodině se situace zlepšila, v jednom případě zvažuje kurátor pro mládež podání návrhu na zrušení dohledu. Ve zbylých dvou případech se výchovné problémy opakují, rodiče i přes značnou intervenci nejsou ochotni problém řešit. Kontakt s nimi je intenzivnější, probíhá převážně formou šetření v rodině. S nezletilým je hovořeno ve většině případů ve škole či je pozván k jednání na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Ve všech případech lze říci, že kontakt s rodičem je intenzivnější než kontakt s nezletilým (i když ani ten není v žádném případě opomíjen). Zároveň je zřejmé, že preventivní opatření přecházela opatřením represivním a i po uložení represivního opatření lze práci s rodičem považovat za preventivní a poradenskou. Všechny dohledy jsou stanoveny soudem, orgán SPOD jej vykonává.

Spisy Om, kde bylo rodičům uloženo napomenutí: (tři spisy)

Stejně jako v předchozím případě byl první kontakt navázán s rodiči, následně s nezletilým dítětem. V prvotních fázích se jednalo o preventivní a poradenskou činnost (poučení rodičů o právech a povinnostech, projednávání nedostatků v jejich výchově). Tato činnost byla častější, stejně jako kontakt s rodiči před podáním návrhu na uložení napomenutí. Napomenutí bylo uloženo soudem. V jednom případě je s rodinou i nadále po uložení napomenutí pracováno, nadále je prováděna preventivní činnost. Ve dvou případech je v současné době kontakt s rodiči méně intenzivní, napomenutí splnilo svůj účel, problémy v rodině se stabilizovaly. V jednom z těchto případů kurátor pro mládež kontaktuje v poslední době rodiče častěji a zvažuje ukončení spolupráce.

Spisy Om, kde se mladistvý dopustil provinění: (pět spisů)

Ve dvou případech se jedná o mladistvého, který neměl v minulosti žádné výchovné problémy, s rodinou nebylo na OSPOD nikdy pracováno. Ve třech případech kurátor pro mládež s rodinou pracoval v rámci řešení výchovných problémů mladistvého. Ve dvou prvních případech byl prvotní kontakt navázán zároveň s rodiči i s nezletilým. Bylo provedeno šetření v místě bydliště. První kontakt proběhl za účelem zjištění poměrů v rodině a podání zprávy o nezletilém v rámci trestního řízení orgánů kriminální policie a vyšetřování. Rodiče i mladistvý byli poučeni o svých právech a povinnostech, byl jim vysvětlen další postup. Další kontakt s mladistvým probíhal při výsleších, kterých se kurátor pro mládež zúčastnil. S rodiči již jednáno nebylo. V současné době

probíhá soudní řízení. Ve zbylých třech případech bylo s rodinou pracováno již před zahájením vyšetřování. V minulosti probíhala intenzivnější, či méně častá spolupráce dle aktuální situace. Vždy byl řešen konkrétní problém, který se v rodině vyskytl. Ve všech případech byl problém řešen jak s rodiči, tak s nezletilým, přesto kontakt s rodiči lze ve všech případech považovat za častější. Jednalo se o preventivní činnost, především projednání nedostatků ve výchově dítěte, poučení a pomoc při výchově. V jednom případě byl zprostředkován kontakt se střediskem výchovné péče, se kterým rodina nadále spolupracovala. V žádném z případů nebylo přistoupeno k represivnímu opatření.

Spisy Om, kde se opakovaně vyskytují výchovné problémy, zejména záškoláctví, útěky z domova, experimentování s návykovými látkami, požívání alkoholu: (deset spisů)

Vzhledem k tomu, že se výchovné problémy vyskytují ve většině případů, které kurátor pro mládež řeší, tedy i ve spisech, kde je uděleno napomenutí, je stanoven dohled, kde se vyskytla trestná činnost apod., je analýza této skupiny velmi podobná ostatním. Opět byla ve všech případech zahájena spolupráce nejprve s rodičem a až následně s nezletilým dítětem. Oproti předchozím skupinám není ovšem možné říci, že by ve všech případech byla práce s dospělými intenzivnější než práce s nezletilým. Nezletilý je velmi často zván na výchovné pohovory, či je s ním hovořeno ve škole a jeho výchovné problémy jsou s ním opakovaně projednávány. Rodičům je poskytováno poradenství ohledně dalších subjektů, které mohou v případě výchovných problémů jejich dětí intervenovat (výchovní poradci ve školách, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, zdravotnická zařízení zabývající se drogovou problematikou, apod.) K dalším opatřením nebylo zatím přistoupeno. V jednom případě zvažuje kurátor podání návrhu na udělení napomenutí.

Shrnutí:

Je práce s osobami odpovědnými za výchovu při výkonu sociálně-právní ochrany dětí považována za stejně důležitou jako práce se samotným nezletilým?

Z analýzy dokumentace jasně vyplynulo, že práce a kontakt s osobou odpovědnou za výchovu je častější než kontakt s nezletilým. Jsou s ní opakovaně projednávány všechny zásadní skutečnosti týkající se případu. V žádném ze zkoumaných případů ovšem nebyla opomíjena ani práce s nezletilým.

Jaký je kladen důraz na opatření preventivního a poradenského charakteru ve vztahu k práci s osobou odpovědnou za výchovu?

Preventivní činnost i poradenství jsou patrné ve všech fázích práce s klientem a prolínají se celou spoluprací orgánu SPOD s osobou odpovědnou za výchovu. I po uložení výchovných opatření či opatření na ochranu dětí neustává spolupráce s rodiči a činnosti preventivního a poradenského charakteru jsou i nadále vykonávány. Nejčastěji se jedná o poradenství ohledně nejrůznějších nároků, poučení o právech a povinnostech osob odpovědných za výchovu a opakované projednávání nedostatků ve výchově a možností vedoucích k jejich nápravě.

Která výchovná opatření jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

Ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu lze uložit dvě výchovná opatření, a to udělení napomenutí a stanovení dohledu. Oba instituty jsou pracovníky orgánu SPOD využívány. Ve většině případů bývá zachovávána posloupnost, kdy je ukládáno mírnější výchovné opatření před zásadnějším.

Zajímavou skutečností vyplývající ze spisové dokumentace je, že všechna výchovná opatření byla stanovena (uložena) soudním rozhodnutím na základě návrhu orgánu SPOD. Ani v jednom z případů nebyla využita možnost orgánu SPOD na uložení výchovného opatření ve správním řízení. To může být dle mého názoru dáno tím, že v praxi by byl kurátor tím, kdo výchovné opatření ukládá. U rodičů by to mohlo vzbuzovat pocit zásadního represivního zásahu, který by nebyl vnímán jako pomoc. Spolupráce, která by se měla stát po uložení opatření intenzivnější a vedoucí k odstranění nedostatků, by ochabla. Osoby odpovědné za výchovu by nevnímaly kurátora pro mládež jako spolupracovníka, jehož úkolem je pomoci, nýbrž represivní orgán, jež trestá.

Která opatření na ochranu dětí jsou využívána ve vztahu k osobám odpovědným za výchovu?

Z provedené analýzy vyplynulo, že nejvyužívanějším opatřením na ochranu dětí je podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Ani v případě nařízení ústavní výchovy spolupráce s rodiči neustává, ve všech sledovaných případech bylo i nadále s rodinou intenzivně pracováno. Před podáním návrhu bylo ve všech sledovaných případech využito všech možností, které využity být mohly.

4. 4 Ověření hypotéz

Hypotéza č. 1

Práce s osobou odpovědnou za výchovu je považována za neméně důležitou jako práce s nezletilým klientem.

Hypotéza č. 1 byla potvrzena. Z provedených rozhovorů a následné analýzy dokumentace vyplynulo, že práce s osobou odpovědnou za výchovu je považována za velmi důležitou, v mnoha případech za důležitější než práce se samotným nezletilým.

Ve většině sledovaných případů byla práce s rodičem nejen považována za důležitější, ale kontakt kurátora pro mládež byl s osobou odpovědnou za výchovu uskutečňován častěji. Kontakt a práce s nezletilým nebyla opomíjena.

Hypotéza č. 2

Opatření preventivního a poradenského charakteru jsou ve většině případů považována za jednu z nejdůležitějších využívaných opatření.

Hypotéza č. 2 byla potvrzena. Opatření preventivního a poradenského charakteru jsou kurátory pro mládež považována za nejdůležitější opatření, která spadají do jejich kompetencí. Ze šetření vyplynulo, že se jedná o nejvyužívanější instituty, které probíhají v průběhu celého vedení případu a jejich využívání neustává ani při další práci s klientem po uložení výchovného opatření či opatření na ochranu dětí. Poradenství je jednou z nejdůležitějších činností kurátora pro mládež.

Hypotéza č. 3

Ve většině případů jsou na prvním místě využívána mírnější výchovná opatření před opatřeními na ochranu dětí, která zásadněji zasahují do autonomie rodiny.

Hypotéza č. 3 byla potvrzena. Ve většině sledovaných případů byla zachována posloupnost ukládání mírnějších výchovných opatření (napomenutí a dohledu), před opatřeními na ochranu dětí (ústavní výchovy, pozastavení, zbavení rodičovské způsobilosti). Posloupnost byla zachována i při ukládání samotných výchovných opatření. Ve většině případů bylo nejprve uloženo napomenutí a následně dohled, případně byly oba instituty uloženy najednou. Opatření zásadně zasahující do autonomie rodiny byla ve většině případů ukládána až po vyčerpání všech využitelných institutů, které může kurátor pro mládež při práci s rodinou využít, a která by mohla nařízení takového opatření zabránit.

4 KAZUISTIKY

Kazuistika č.1

První kazuistika se týká velmi závažné trestné činnosti spáchané v rámci rodiny. Jde o rodinu s dvěma nezletilými dětmi, Petrem, nar. 1995, a Janou, nar. 1998. Nezl. Petr se dopustil na své nezl. sestře provinění pohlavního zneužívání a znásilnění.

Osobní anamnéza:

Nezletilá Jana, nar. 1998, je v současné době žačkou základní školy. Nezletilá je bez výchovných problémů.

Nezletilý Petr, nar. 1995, po ukončení povinné školní docházky nastoupil na střední průmyslovou školu, obor elektrotechnik, kterou z důvodů velkých absencí nedokončil a přestoupil na střední odborné učiliště, obor elektrikář. Petr nemá ve škole výchovné problémy, veškerá absence je omluvena.

Rodinná anamnéza:

Matka nezletilých dětí Barbora, nar. 1974, je v současné době na rodičovské dovolené s dítětem svého současného manžela, který pracuje jako OSVČ. Otec, Dušan, nar. 1967, s rodinou nežije. Jana otce nenavštěvuje vůbec, Petr je s otcem v pravidelném kontaktu. Nezletilé děti mají již zletilou sestru Kláru, která je studentkou střední odborné školy a v současné době očekává se svým přítelem narození potomka. Ze současného vztahu má matka syna Pavla, nar. 2010.

Vývoj případu:

Spis nezletilých dětí byl založen v roce 2001 z důvodu úpravy poměrů rodičů po rozvodu. Rozsudkem okresního soudu byly nezletilé děti Petr a Jana svěřeny do výchovy matky, otci bylo stanoveno výživné. Jiné skutečnosti nebyly s rodinou projednávány.

V dubnu roku 2012 se dostavila na PČR nezl. Jana a uvedla, že když jí bylo cca 10 let, byla svým bratrem pod pohrůžkou násilí nucena k nejrůznějším sexuálním praktikám, zejména k orálnímu sexu. Cca v 11 letech byla svým bratrem poprvé

znásilněna. Další znásilnění proběhlo tentýž rok. Když jí bylo asi 13 let, byla opět svým bratrem nucena k orálnímu sexu a dalším sexuálním praktikám. Vše dopodrobna policejnímu orgánu za přítomnosti zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí popsala. Okamžitě bylo zahájeno vyšetřování a trestní stíhání mladistvého. Nezletilý Petr první tři incidenty popřel, přiznal pouze případ, kdy měli hrát se sestrou hru „flaška“, při které si zadávali nejrůznější úkoly se sexuální tematikou. Uvedl, že sestra vše plnila dobrovolně, bez pohružky násilí. Přítomen a účasten tohoto byl nezletilý kamarád obou sourozenců. K případu byli přibráni znalci z oboru psychiatrie se zvláštní specializací dětská psychiatrie a oboru klinická psychologie a sexuologie k posouzení obou sourozenců.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí navázal s rodinou intenzivní spolupráci. Matka nejprve nebyla spolupráci nakloněna, postupně začala s OSPOD spolupracovat. Byla podrobně informována o následném postupu policejního vyšetřování a trestního řízení. Matka byla z celé události zdrcená. Uvedla, že sourozenci spolu měli vždy dobré vztahy, nepozorovala, že by se mezi nimi dělo něco zvláštního. Uvedla výchovné problémy syna, které řešila společně s jeho otcem tak, že se dohodli, že v pracovních dnech bude pobývat u otce, víkendy u matky. S Janou neměla nikdy žádné problémy. Doporučena byla psychologická pomoc. Okresní státní zastupitelství požádalo OSPOD o podání návrhu na stanovení nějakého výchovného opatření či o jiný zásadnější zásah v rodině. Vzhledem k psychickému stavu obou nezletilých dětí k tomuto nebylo přistoupeno. Matka i nevlastní otec se postavili na stranu nezletilého Petra, nevěřili, že se vše odehrálo tak, jak Jana uvedla, případ zlehčovali. Janě bylo kladeno za vinu, že rodinu uvrhla do problému, do kolotoče vyšetřování. Při kontaktu se sociálními pracovníky byla nezletilá vystrašená, obávala se, že bude muset ona či její bratr do výchovného ústavu, kladla si za vinu, že vše oznámila. O celé věci s ní bylo hovořeno, byla ujištěna, že udělala dobře, že věc oznámila, a že by bylo vhodné promluvit si o tom s psychologem, který by jí dokázal pomoci. S matkou byly obavy nezletilé projednány, byla opětovně doporučena psychologická pomoc.

Ze znaleckého posudku vyplynulo, že nezletilá Jana trpí posttraumatickou stresovou poruchou, která v sobě zahrnuje mnoho neurotických a reaktivních depresivních symptomů. Následky lze hodnotit jako těžkou újmu na zdraví. Při vyšetřování znalci odhalili závažně deprimující vliv rodiny (časté střídání otcovských figur, násilí v rodině,

kdy matka byla také obětí psychického, fyzického i sexuálního násilí, které se dělo i v přítomnosti nezletilých dětí). Tím byl velmi narušen vztahový rámec a ovlivněn vývoj identity a vztahů nezletilé, z čehož plynou celoživotní následky. Výpověď byla hodnocena jako věrohodná, Jana nemá sklony k patologické lhavosti či záměrnému zkreslování skutečností. U nezletilého Petra hodnotili znalci jeho sexuální chování jako akcelerované, heterosexuální a koitálně adaptované, bez sexuální deviace, ovšem sexuálně nezdrženlivé. Hodnocen byl jako emočně plochý, egocentrický. Prognóza dalšího vývoje ve smyslu resocializace je příznivá, riziko opakování činů nehrozí.

Po prostudování znaleckých posudků byla situace s matkou opětovně projednána. Matka byla bezradná, nevěděla jak dceři pomoci. Osobně již kontaktovala nějaká pracoviště psychologické pomoci. I přesto byl zprostředkován kontakt na psychologickou pomoc a domluven konkrétní termín setkání.

Další setkávání pracovníků OSPOD probíhala již pouze s matkou a nezletilým Petrem. S nezletilou Janou vzhledem k jejímu psychickému stavu a jejímu přání k věci se nevracet a nemluvit a nepřipomínat jí to, nebylo hovořeno. Nezletilý byl vždy poučen o dalším průběhu vyšetřování, byl s ním opakovaně proveden pohovor. Hovořeno bylo o psychologické pomoci, kterou vnímal jako přínosnou, přislíbil v kontaktu s psychologem pokračovat. S matkou byla konzultována situace v rodině, taktéž byla poučena o dalším postupu ve vyšetřování. Požádána byla o vydání souhlasu k vyžádání zprávy o psychologické pomoci. Tato matka na základě přání nezletilé Jany, která začala psychologu důvěřovat a nechtěla, aby její sdělení věděla třetí osoba, odmítla.

Služba kriminální policie a vyšetřování po provedených šetření odložila případy činu jinak trestného znásilnění v souběhu s činem soulož mezi příbuznými, kdy mělo dojít ke znásilnění nezletilé Jany, a to vzhledem k tomu, že mladistvý Petr byl v té době osobou mladší patnácti let, tedy osobou, která není trestně odpovědná. Za skutek týkající se pohlavního zneužívání při hře „flaška“ byla na nezletilého podána obžaloba. Po provedeném dokazování před Krajským soudem v Praze byl mladistvý Petr uznán vinným z provinění pohlavního zneužívání a byl odsouzen k trestnímu opatření odnětí svobody v trvání 18 měsíců podmíněně odloženému na zkušební dobu 3 let s dohledem probační a mediační služby. A dále byla stanovena povinnost podrobit se psychologickému poradenství a terapeutickému programu.

Trest byl udělen zejména na základě výsledků znaleckých posudků a výslechů znalců před soudem, kteří uvedli, že za současného stavu věci a vzhledem k tomu, že se jedná o sourozence, je pro nezletilou Janu nejdůležitější určení pachatele a oběti. Znalci nedoporučili žádné opatření, které by sourozence od sebe oddělilo, neboť pro nezletilou je v současné době nejdůležitější pomoc psychologického poradenství a začlenění se do běžného života s co nejmenším připomínáním předmětné události.

Závěr:

Vybraný případ dle mého názoru ukazuje možnosti práce kurátora pro mládež s rodinou v takto závažném a citlivém případě, kterých je v podstatě velmi málo, přesto je nutné ochranu dětí náležitě zabezpečit. Ze spisu vyplývá, že kurátor pro mládež měl velmi nelehký úkol neodkladně posoudit, jaká práce s rodinou bude nejvhodnější, zda nějakým způsobem okamžitě zasáhnout a sourozence od sebe oddělovat či stanovit nad rodinou výchovné opatření. Obě možnosti po provedených šetření a jednání s matkou i s nezletilými dětmi odmítl, což se po provedeném dokazování, zejména znaleckými posudky a výslechem znalců ukázalo jako správné řešení. Přesto rozhodovat o těchto skutečnostech před vyšetřením celé věci a před psychologickým vyšetřením jistě vyžadovalo velké zkušenosti a empatii ke všem zúčastněným, zejména při hodnocení jednání s matkou a s nezletilými a protokolů z výslechů jednotlivých aktérů, což byly jediné podklady, které měl při rozhodování kurátor pro mládež k dispozici. Dle mého názoru kurátor velmi vhodně rodinu poradensky vedl, zprostředkoval psychologickou péči, která byla pro všechny zúčastněné nejdůležitější. V průběhu celého vyšetřování byl ovšem i nadále s rodinou v kontaktu, situaci sledoval, kontroloval, zda matka i obě nezletilé děti využívají psychologickou pomoc, a byl jim průvodcem celého vyšetřování a soudního líčení.

V současné době jsou všichni členové rodiny v péči psychologů, nad nezletilým Petrem vykonává dohled probační a mediační služba. Spolupráce s rodinou by dle mého názoru měla být v současné době shrnuta a ukončena tak, aby rodina a zejména nezletilá Jana nebyly nadále zatěžovány dalšími nadbytečnými a duplicitními úředními intervencemi. Matka i nezletilé děti by měly být poučeny o možnosti kdykoliv využít pomoci orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Kazuistika č. 2

Druhá kazuistika se týká případu nezletilého Jiřího, jehož výchovné problémy vyústily v nařízení ústavní výchovy. V současné době se výchovné problémy začínají objevovat i u mladšího bratra nezletilého.

Osobní anamnéza:

Nezletilý Jiří, nar. 1996, je v současné době studentem střední integrované školy, obor prodavač. Má nařízenou ústavní výchovu, kterou vykonává ve výchovném ústavu.

Rodinná anamnéza:

Matka, Jana, nar. 1971, je zaměstnána jako prodavačka, vychovává druhého syna Adama, nar. 2002, který je žákem 8. ročníku základní školy.

Otec, Roman, nar. 1993 s rodinou nežije, zaměstnán je jako dělník u stavební firmy.

Vývoj případu:

Spis nezletilého Jiřího byl založen do evidence OSPOD v roce 2003 v souvislosti s úpravou poměrů nezletilých dětí na dobu před rozvodem a po dobu po rozvodu manželství rodičů. Nezletilé děti byly svěřeny do výchovy matky, otci bylo stanoveno výživné. Otec se odstěhoval ke svým rodičům mimo okres.

V březnu roku 2008 byly základní školou, kterou nezletilý Jiří navštěvoval, oznámeny orgánu SPOD neomluvené hodiny. Matka byla i se synem pozvána k jednání a výchovné problémy syna s ní byly projednány. Matka při jednání uvedla i další výchovné problémy syna především ve vztahu k její autoritě a sdělila, že se Jiří vzhledem k jejich problematickému vztahu dohodl s otcem a vyjádřil přání žít u něho. V tomto ohledu bylo matce poskytnuto poradenství, s Jiřím byl proveden výchovný pohovor.

V zápětí navázal orgán sociálně-právní ochrany dětí spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí v místě bydliště otce a se základní školou, kterou nezletilý začal u otce navštěvovat. Jiří neměl již žádné výchovné problémy.

V prosinci 2008 byl Jiří prověřován PČR pro čin jinak trestný ve věci distribuce marihuany, které bylo následně pro nedostatek věku odloženo. Byla opětovně zahájena

spolupráce s rodiči i s místním OSPOD. Matku Jiří pravidelně navštěvoval, ale žil u otce, kde dle sdělení matky nebylo nejvhodnější prostředí pro výchovu. Matka byla poučena o svých právech a povinnostech, zejména týkající se možnosti informovat se na syna ve škole apod. Na základě usnesení PČR o odložení věci distribuce marihuany byl okresním státním zastupitelstvím podán návrh na uložení opatření dle zákona č. 218/2003 Sb. Vzhledem k protiprávnímu jednání nezletilého a výchovným problémům, které se začaly objevovat, bylo Jiřímu v dubnu roku 2009 uloženo opatření zařazení do vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče. I přes rozhodnutí soudu a výchovné problémy, které se ve škole začaly stupňovat, nebyli rodiče do června nástup do SVP schopni realizovat. O této povinnosti a následných sankcích byli na OSPOD poučeni a s nezletilým byl opětovně proveden výchovný pohovor.

V listopadu roku 2009 se nezletilý vrátil z pobytu v SVP zpět k matce. Matka neměla se synem aktuálně výchovné problémy, nepřála si, aby se Jiří vrátil ke svému otci, který měl dle sdělení matky problémy s drogami.

V září roku 2009 se u Jiřího opět objevily výchovné problémy. Matka uvedla, že o prázdninách byl nezletilý měsíc u svého otce a babičky a od té doby jeho výchovu nezvládá. Jiří se vrací domů pozdě v noci, odmítá chodit do školy, její příkazy nerespektuje. Matka zvažuje opětovný pobyt v SVP, již hovořila s tamními pracovníky, jsou v pravidelném kontaktu, neboť tam se synem dojíždí na konzultace. Problémem jsou finanční prostředky matky, která nemá na pobyt syna v SVP dost prostředků. Situace vyvrcholila zjištěním matky, že syn užívá návykové látky, a následně podala soudu návrh na nařízení předběžného opatření o umístění syna do ústavní péče. Před podáním návrhů OSPOD opakovaně s nezletilým provedl výchovné pohovory, byl poučen o možných opatření, která by mohla následovat. Další intervence a pomoc matce ze strany OSPOD byla při výkonu rozhodnutí o nařízení předběžného opatření, kdy nebylo v silách matky nezletilého do diagnostického ústavu dopravit. V listopadu 2010 byla nařízena ústavní výchova.

Vzhledem k nevhodným podmínkám u otce nezletilého nebyly návštěvy u něho orgánem SPOD prozatím doporučeny. Matku nezletilý navštěvoval pravidelně.

OSPOD prováděl pravidelné návštěvy v ústavním zařízení i u matky nezletilého. Jiří byl umístěn do dětského domova se školou, kde neměl závažné výchovné problémy a

také návštěvy matky probíhaly v naprostém pořádku, a proto mohly být uskutečňovány poměrně často a pravidelně. Vzhledem ke skutečnosti, že nezletilý navštěvoval poslední ročník povinné školní docházky, byla prozatím ústavní výchova ponechána, zejména s ohledem na zajištění bezproblémového přechodu do učebního oboru. Díky bezproblémovému chování bylo Jiřímu umožněno trávit celé prázdniny u matky s tím, že se dostavoval na pravidelná jednání ke kurátorce OSPOD. Také s matkou bylo průběžně chování nezletilého konzultováno a sledováno. Ke konci prázdnin uváděla matka, že chování nezletilého již není ideální, ale vše se jí daří zatím výchovně zvládnout.

V září roku 2011 projevil Jiří přání navštěvovat svého otce, jednou ho o prázdninách navštívil, u otce se již nevyskytují návykové látky, je zaměstnán u stavební firmy, během návštěvy si s ním velmi rozuměl, což naopak nemůže říci o příteli matky. Z jednání s otcem a z provedeného šetření bylo zjištěno, že Jiří jej o prázdninách několikrát navštívil, vše proběhlo naprosto bez problémů, otec má vytvořeny podmínky pro výchovu syna. Více se ovšem stará babička (matka otce), u které otec bydlí. Ta projevila zájem získat nezletilého do své péče. Zatímco matka výchovu syna nezvládá, u nich byl v pořádku, matka s tímto souhlasí. Nezletilý začal svého otce, resp. prarodiče pravidelně navštěvovat. Pokud zájem prarodičů přetrvá a nezletilý bude i nadále bez výchovných problémů, bude zvažováno zrušení ústavní výchovy. Babička by si návrh podala po ukončení školního roku, učební obor bude nezletilému vybírán již s ohledem na bydliště prarodičů. V případě, že by ke zrušení ústavní výchovy nedošlo, byl by Jiří přemístěn do výchovného ústavu co nejbliže bydlišti prarodičů.

Vzhledem k dosavadnímu téměř (až na malé výkyvy, zejména přítomnost návykové látky THC v těle nezletilého) bezproblémovému chování v DDS bylo Jiřímu umožněno trávit prázdniny roku 2012 u prarodičů. Opět s pravidelnými kontrolami kurátora pro mládež. Do srpna byl Jiří bez problémů, pravidelně navštěvoval i matku. V srpnu si u matky bez jejího souhlasu zapůjčil auto, jezdil s ním a zničil jej. Matka skutečnost na PČR nehlásila, nikomu se nic nestalo. Tato závažná skutečnost byla řešena nesouhlasem OSPOD k dalšímu pobytu nezletilého u prarodičů a okamžitým návratem do ústavního zařízení. Na OSPOD byla věc s Jiřím projednána.

V září 2012 byl Jiří přemístěn do výchovného ústavu a nastoupil do učebního oboru prodavač. Vzhledem k tomu, že se opětovně vyskytly u nezletilého výchovné problémy,

byla ústavní výchova prozatím ponechána, rodinu Jiří pravidelně dle možností navštěvuje.

V prosinci 2012 se v rámci praxe dopustil nezletilý přestupku krádeže, za což mu byla uložena pokuta. Tentýž měsíc se na orgán sociálně-právní ochrany dětí obrátila matka nezletilého, že přestává výchovně zvládat svého mladšího syna, Jiřího bratra. Má velké podezření na zneužívání návykových látek. Matce bylo poskytnuto poradenství a zprostředkovány kontakty na zařízení zabývající se problémy s užíváním návykových látek.

Závěr:

Druhý vybraný případ dokumentuje práci OSPOD při řešení výchovných problémů nezletilého a následně po nařízení ústavní výchovy. Ze spisu je patrné, že kurátor pro mládež využil preventivního poradenství vůči rodičům. Před nařízením ústavní výchovy byl nezletilý v péči střediska výchovné péče, přesto se rodičům nepodařilo jeho výchovné problémy zvládnout. Dále ze spisu vyplývá, že práce kurátora s rodiči ani po nařízení ústavní výchovy neustála, naopak rozšířila se na širší rodinu, v tomto případě prarodiče, kteří mají na další výchově svého vnuka zájem. Matka ani otec neuvažují o návratu syna do rodiny, nevěří, že by jeho výchovu zvládli. Kurátor pro mládež dle mého názoru správně provází rodinu nezletilého a sleduje, kontroluje a analyzuje podmínky v rodině, které by vedly k návratu nezletilého z ústavního zařízení.

V závěru se potvrzuje selhávání rodinného výchovného působení ze strany matky, kdy se i u mladšího syna začínají objevovat výchovné problémy.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo ukázat a charakterizovat práci kurátora pro mládež s dospělým klientem při výkonu sociálně-právní ochrany dětí. V teoretické části práce jsem vymezila pojmy a jevy, které se zvoleným tématem souvisí a charakterizovala možnosti, úkoly a kompetence, které zákon o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje či přímo ukládá kurátorovi pro mládež při práci s rodičem či osobou odpovědnou za výchovu využít. V praktické části práce jsem pomocí kvalitativního výzkumu analyzovala práci s rodičem či osobou odpovědnou za výchovu. K naplnění cíle bakalářské práce jsem před započatím analýzy stanovila hlavní výzkumnou otázku a dílčí výzkumné otázky, které vyplynuly z teoretické části práce, a které vedly ke stanovení hypotéz. Všechny položené otázky se podařilo pomocí rozhovorů s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí a analýzou spisové dokumentace vedenou orgánem sociálně-právní ochrany dětí zodpovědět. Provedená analýza jasně ukázala, že práce s dospělým klientem je považována za stejně důležitou jako práce se samotným mladistvým. Toto zjištění bylo potvrzeno nejen odpověďmi jednotlivých pracovníků OSPOD, ale zejména studiem spisové dokumentace, kde kontakt s rodičem převažoval téměř ve všech případech nad kontaktem s nezletilým. Při práci s osobami odpovědnými za výchovu byla uplatňována především činnost poradenská a preventivní, která se prolínala celým vedením případu. Z provedeného šetření lze učinit závěr, že orgán sociálně-právní ochrany dětí se v první řadě snaží být orgánem preventivním a poradenským a až následně, po vyčerpání všech možností, orgánem, který zasahuje represivním způsobem. V závěru práce jsou uvedeny dvě kazuistiky, které práci kurátora pro mládež s nezletilým, jeho rodiči a dalšími rodinnými příslušníky dokumentují.

V současné době je již účinná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí upravuje, umožňuje využít nově zavedených institutů a posílit tak práci s rodinou, především zkvalitnit preventivní činnost. Do budoucna bude zajímavé sledovat, jak hlavní cíle novely zákona budou naplňovány a jednotlivé instituty orgány sociálně-právní ochrany využívány.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Editor Blahoslav Kraus, Věra Poláčková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

HROMKOVÁ, Dana. *Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci.* 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2012, 69, xi s. ISBN 978-80-7452-024-2.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině: komentář.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 978-807-1799-122.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8549-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7002-X.

NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář.* 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-808-6131-726.

Psychologické poradenství v sociální práci II. Vyd. 1. Editor Karel Paulík. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2004, 141 s. ISBN 80-704-2642-X.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie.* Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001, 81 s. ISBN 80-708-3494-3.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.

Uplatnění věd o člověku v sociální práci. Vyd. 1. Editor Karel Paulík. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-704-2690-X.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8678-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

Fond ohrožených dětí [online]. [cit. 2013-01-18]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>

Probační a mediační služba České Republiky. [online]. [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>

Střep, české centrum pro sanaci rodiny [online]. [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://www.strep.cz/index.php?offset=2&cat=0>

Seznam ostatních zdrojů

Česká Republika. Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk 881/0, část č. ¼. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=881&CT1=0>.

Česká Republika. Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. In: 505/2012.2012. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=881&CT1=0>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Winzigová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Práce s dospělými při výkonu sociálně právní ochrany dětí kurátorem pro mládež

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 65

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 14

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Počet ostatních zdrojů: 2

Vedoucí práce: PaedDr. Jan Toman

